

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné antropologie

Bc. Lucie Babíčková

Vyšehradský hřbitov: místo paměti národa

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Marek Halbich, Ph.D.**

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 26. června 2013

Bc. Lucie Babíčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi s diplomovou prací pomohli. Jmenovitě vedoucímu práce panu doktoru Marku Halbichovi. Dále bych ráda poděkovala panu Václavu Potočkovi, jednatelem spolku Svatobor za poskytnutí mnoho zajímavých informací o vyšehradském hřbitově. Dále pak paní Kristině Váňové, předsedkyni spolku Společnosti bratří Čapků, za poskytnutí informací o této společnosti a především o pořádání pietních aktů u hrobů bratří Čapků. Dále chci poděkovat panu Petru Holíkovi ze Společnosti přátel Vlasty Buriana za poskytnutí informací o hrobu Vlasty Buriana na vyšehradském hřbitově. Také takto chci poděkovat všem návštěvníkům vyšehradského hřbitova za jejich ochotu odpovídat na mé otázky.

Abstrakt

V úvodu se práce zabývá historií hřbitova na Vyšehradě a vybraným sociálním životem tohoto hřbitova. Například několika dodatečnými pohřby na tomto hřbitově (Vlasty Buriana), několika vybranými pietními akty (Karla Čapka nebo Bedřicha Smetany) a spolkem Svatobor, který stál za založením tohoto hřbitova. Dále se práce věnuje tomu, jak areál Vyšehradu vnímají návštěvníci a jak rozlišují jednotlivé části areálu – především park a hřbitov. V této části práce vycházím především z teze Pierra Nory, že národy skrze národní monumenty (nebo tzv. místa paměti), mezi které může být bezpochyby řazen i Vyšehrad, mohou uctívat samy sebe. Práce se také stručně zabývá několika událostmi vyzdvihující důležitost hřbitova na Vyšehradě nebo několika motivy k návštěvě vyšehradského areálu, kdy pracuji především s typologií Johna Urryho.

Abstrakt

In the beginning of the thesis I am interesting about the history of Vyšehrad cemetery and about some social live happening at this cemetery. For example I am interested in several additional funerals to this cemetery (for example Vlasta Burian), with several ceremonies around some people buried on Vyšehrad (Karel Čapek or Bedřich Smetana). I am also interested in the Svatobor society – society which founded this cemetery. In the fourth chapter I am writing about visitors of Vyšehrad and about their perception of Vyšehrad areal – especially what differences they can see between the park and the cemetery. I am working on this part mainly with theory of Pierre Nora about national monuments (or so-called places of memory). According his opinion nations can worship itself thanks these monuments and I think that Vyšehrad is one of these monuments in the Czech environment. I am also interested in some important events connected to the cemetery or about reasons for visiting this place. For this I am using typology of John Urry mostly.

Klíčová slova - Vyšehrad, Vyšehradský hřbitov, místo paměti, národní monument, pietní akty

Key words – Vyšehrad, Vyšehrad cemetery, place of memory, national monument, ritual ceremonies

OBSAH

1	Úvod.....	6
1.1	Metodologie výzkumu	6
2	Vyšehradský hřbitov	12
2.1	Historie Vyšehradu	12
2.2	Vývoj hřbitovů	13
2.3	Vyšehradský hřbitov – cesta k jeho současné podobě	14
2.3.1	Historie vyšehradského hřbitova	15
2.3.1.1	Spolek Svatobor a jeho historická úloha na vyšehradském hřbitově	16
2.3.1.2	Spolek Svatobor v současnosti	17
2.3.1.3	Slavín.....	20
2.3.1.4	Zajímavosti vyšehradského hřbitova	21
2.3.1.4.1	Změny výzdoby hrobů	23
2.3.1.5	Dodatečné pohřby na vyšehradském hřbitově.....	27
2.3.1.5.1	Převoz ostatků Vlasty Buriana	28
3	Vyšehradský hřbitov jako místo setkávání živých	32
3.1	Pietní akty	33
3.1.1	Vzpomínka na Vlastu Buriana	37
3.1.1.1	Společnost přátel Vlasty Buriana	37
3.1.1.2	Podoba a organizace Vzpomínkového aktu z prosince 2012	38
3.1.2	Pietní akty u hrobů Karla Čapka, Josefa Čapka a Ferdinanda Peroutky	40
3.1.2.1	Společnost bratří Čapků	40
3.1.2.2	Radosti studenta při výzkumu na diplomovou práci	41
3.1.2.3	Podoba a organizace pietního aktu u hrobu Karla Čapka.....	43
3.1.2.4	Podoba a organizace pietního aktu u symbolického hrobu Josefa Čapka a hrobu Ferdinanda Peroutky.....	44
3.1.3	Pietní akt u hrobu Bedřicha Smetany – zahájení Pražského jara.....	46
4	Vyšehrad – národní kulturní památka.....	49
4.1	Vyšehrad jako místo paměti	50
4.1.1	Turisté a poutníci na Vyšehradu	59
4.1.2	Vyšehrad a jeho význam pro českou kulturu a historii.....	64
4.1.3	Kupčení s hroby na vyšehradském hřbitově	67
4.1.4	Adopce hrobů slavných	69
5	Závěr	70
	Bibliografie	73
	Seznam obrázků.....	75

1. Úvod

Vyšehradský areál jako místo k výzkumu na diplomovou práci jsem si vybrala z mnoha důvodů. Jde o zvláštní místo v Praze, které neleží přímo v historickém centru, ale od centra je nedaleko. Vyšehrad je navštěvován při různých příležitostech velkým množstvím lidí a každý z těchto lidí bude místo vnímat jinak. Například nějak ho vnímají lidé, kteří bydlí v bezprostředním okolí areálu a kteří sem chodí běhat, venčit psy nebo se jen tak projít s přáteli nebo rodinou. Jinak ho vnímají jiní Pražané, kteří nicméně musí strávit určitou dobu cestováním, než se na Vyšehrad dostanou z druhého konce Prahy, ale na Vyšehrad pravidelně chodí na různé akce či kvůli jeho historii či určitému národnímu významu. Stejně tak jinak vnímají Vyšehrad lidé, kteří přijedou na návštěvu Prahy z různých koutů České republiky. Zahraniční turisté vnímají Vyšehrad také svým vlastním způsobem, i když se pravděpodobně nejedná o památku, která by je v Praze zajímala nejvíce – o něco lákavější je pro ně Staré město či Pražský hrad. Pro mnoho Čechů má Vyšehrad nepochybně historický nebo národní charakter. Pro některé z nich má význam i jako místo se silnou energií, která se na tomto místě údajně nalézá – důkazem přítomnosti určitých energií mohou být pro některé lidi tři menhiry, které se v areálu nacházejí, z nichž nejznámější je tzv. Čertův sloup.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole se věnuji metodologii, kterou jsem při tvorbě práce použila. V druhé kapitole se věnuji historii Vyšehradu a především historii vyšehradského hřbitova – motivům výstavby tohoto hřbitova, jeho současné podobě či spolku Svatobor, na jehož popud tento hřbitov vůbec vznikl. Ve třetí kapitole se věnuji různým aktivitám, které se na vyšehradském hřbitově pořádají. Mám na mysli především pietní a vzpomínkové akty, které jsou pořádány různými spolky, které v této kapitole také stručně popisuji. Ve čtvrté kapitole s názvem Vyšehrad – národní kulturní památka, se věnuji částečně hřbitovu a částečně Vyšehradu jako celku a jeho vnímání návštěvníky. V závěrečné kapitole shrnuji výsledky mého výzkumu.

1.1 Metodologie výzkumu

O Vyšehradě jako o tématu své diplomové práce jsem začala uvažovat na jaře 2012. Jedna z mých prvních návštěv Vyšehradu s myšlenkou, že se budu tomuto místu věnovat v diplomové práci, byla v dubnu po Velikonocích roku 2012 a pak 12. 5., v den, kdy se odehrával tradiční pietní akt u hrobu Bedřicha Smetany k zahájení Pražského jara a akce na podporu jednotlivých krajů České republiky Má vlast. Vyšehrad jsem ještě několikrát navštívila pak během následujícího léta, kdy jsem se také snažila především o teoretické

zakotvení tématu. K zahájení výzkumu samotného na Vyšehradě, které se skládalo ze zúčastněného pozorování v areálu, nejčastěji pak na hřbitově, krátkých semi-strukturovaných rozhovorů s návštěvníky areálu a delších semi-strukturovaných rozhovorů s několika členy různých spolků působících na vyšehradském hřbitově jsem začala na podzim.

Reálný výzkum na Vyšehradě jsem dělala v období od poloviny listopadu 2012 – poloviny května 2013. Koncem dubna a v první polovině května jsem pak navštěvovala Vyšehrad spíše výjimečně, například při příležitosti nějaké události odehrávající se na Vyšehradě (např. pietní akty u symbolického hrobu Josefa Čapka a hrobu Ferdinanda Peroutky či pietního aktu u hrobu Bedřicha Smetany). V tomto období jsem se už především snažila do té doby získaná data zanalyzovat a zapracovat do práce. Výzkum ve zmíněném období jsem dělala z několika důvodů.

Podmínky výzkumu ve vyšehradském areálu do značné míry určuje počasí. Protože jsem se rozhodla oslovovat návštěvníky areálu především na vyšehradském hřbitově, tak četnost či délku mých návštěv Vyšehradu často kromě mých časových možností určovalo právě počasí. Počasí také do značné míry určovalo návštěvnost tohoto místa. Bohužel počasí letošní zimy a jara moc nepřálo výzkumu pod širým nebem. Několikrát jsem tak z areálu Vyšehradu odcházela kvůli dešti či sněhu dříve než jsem si původně představovala nebo jsem tam nakonec kvůli počasí vůbec nevyrazila.

Pro oslovování návštěvníků především na hřbitově jsem se rozhodla například z toho důvodu, že na tomto místě nikdo většinou nespěchá a většina návštěvníků, kteří se rozhodnou se po hřbitově projít, počítají s tím, že se tam minimálně pár desítek minut zdrží. Snížila se tak pravděpodobnost, že se mi podaří zastavit k rozhovoru někoho, kdo spěchá a areálem Vyšehradu tak jen prochází a s rozhovorem nebude souhlasit. Na vyšehradském hřbitově se také odehrávají největší změny, co se podoby Vyšehradu týče a to během celého kalendářního roku. Mám na mysli především výzdobu hrobů a občasné změny v nájemnicích jednotlivých hrobových míst. Oba tyto aspekty mě během výzkumu zaujaly, proto jim také věnuji část práce, kdy jsem pak vycházela především z pozorování na místě, z fotografií které jsem na místě v rámci výzkumu pořídila (některé z těchto fotografií používám v práci), z několika rozhovorů se členy spolků, které pečují o několik hrobů na vyšehradském hřbitově, z článků nalezených na internetu na toto téma či z literatury.

Vyšehradský hřbitov je poměrně unikátním hřbitovem České republiky, jde o jediný hřbitov, který byl od druhé poloviny 19. století cíleně rozšiřován s motivem pohřbívání

významných českých osobností (a to takových, kteří byli významní především z hlediska kultury, jak zdůrazňuje spolek Svatobor). Nápad k vybudování takového hřbitova vznikl díky již tehdy existujícím vzorům například v Paříži (Pantheon) či v Londýně (Westminster Abbey). Což je také jedna z věcí, která mě na tento hřbitov přitáhla. Při rozhovorech s návštěvníky jsem dospěla k názoru, že jsem udělala dobře při rozhodnutí vést většinu kratších rozhovorů tam. Mnoho z nich o něco více zvýznamňovalo v rámci areálu Vyšehradu právě tamní hřbitov kvůli osobnostem zde pohřbeným, kdy důkaz že jde o důležité a zajímavé místo v Čechách vlastně ležel před nimi v podobě jednotlivých hrobů. Málokterý z nich si spojoval Vyšehrad s českou historií a to často z toho důvodu, že se o historii obecně moc nezajímali a o prokázané historii Vyšehradu toho vlastně moc nevěděli. Pověsti týkající se Vyšehradu často brali s nadsázkou, spíše jako pohádky. Navíc na Vyšehradě se zatím nenašlo nic, co by dokazovalo alespoň nějaké osídlení v době, kdy se zhruba měly na Vyšehradě odehrávat pověsti a díky tomu, že během posledních nejen desetiletí ale i století vyšehradský areál prošel mnohokrát velikými změnami, tak se tam nenachází moc památek, které by si snadno mohli návštěvníci spojovat s nějakým určitým životem či událostí na Vyšehradě. Stručnou historií Vyšehradu a o něco obsáhlejší historií vyšehradského hřbitova práci začínám. Tématu, jak aktéři (především návštěvníci) zvýznamňují vyšehradský areál a konkrétně hřbitov se v práci věnuji také a to především kvalitativní analýzou krátkých rozhovorů s návštěvníky areálu a literaturou s tématy národní paměti či národními monumenty.

V rámci výzkumu v areálu Vyšehradu jsem udělala s návštěvníky dohromady 65 semi-strukturovaných rozhovorů, jejichž délka se nejčastěji pohybovala v rozmezí 2-3 minut. Jeden rozhovor trval 27 minut a spíše než mnou byl veden dámami, s kterými jsem rozhovor dělala. Asi čtvrtina rozhovorů trvala mezi 5-10 minutami. Délka rozhovorů byla většinou určena mírou exhibicionismu aktérů, nicméně v případě delších rozhovorů na jejich délce měl efekt i to, že „požadovali“ určité vysvětlení z mé strany, ať z ohledu tématu mé práce nebo chtěli pomoci s hledáním konkrétního hrobu, stručné popsání historie hřbitova atd.. Kromě pěti rozhovorů, byly všechny rozhovory nahrány na diktafon a následně přepsány. Rozhovory, které nebyly nahrány, byly přepsány z poznámek, které jsem si po rozhovoru udělala. Rozhovory nebyly nahrány buď z důvodu mého momentálního pochybení (v počátku výzkumu, kdy jsem zapomněla zkontrolovat, zda je diktafon opravdu zapnutý), selhání diktafonu (diktafon se z počátku rozhovoru vybil) nebo návštěvníci nahrání rozhovoru odmítli. Rozhovory byly vždy anonymní, pokud během rozhovorů padlo jméno některých tázaných, tak jsem ho při přepisu změnila. Věk jsem

pouze odhadovala buď podle vzhledu tázaných, nebo podle určitých informací, které mi během rozhovoru účastníci prozradili.

Návštěvníky jsem většinou oslovovala ve dvojici (59), výjimečně samotné (4) či ve větší skupince (2). Dvojicím jsem dávala přednost z toho důvodu, že se pak méně styděli a často se doplňovali. Občas při rozhovoru zvítězila dominantnější osobnost, kdy pak druhý z dvojice většinou pouze souhlasně přikyvoval a slovně se vyjadřoval minimálně. Větší skupinky jsem se rozhodla neoslovovat z toho důvodu, že často byly roztroušeny na větší části hřbitova a v těch dvou případech, kdy jsem mluvila se skupinkou o čtyřech lidech, stejně z nich odpovídal pouze jeden či dva a ostatní často poodešli a netvářili se moc nadšeně ze zdržení, které tak vzniklo při jejich průzkumu hřbitova. Rozhovory s jednotlivci jsem dělala buď pokud mě návštěvník nejdříve sám oslovil, jestli nevím kde je hrob určité osobnosti a já tohoto člověka pak požádala o rozhovor. V dalších případech jsem oslovila starší dámy, které si se mnou ochotně na téma Vyšehrad popovídaly. Návštěvníků, kteří se rozhodnout navštívit Vyšehrad jako místo výletu není velké množství, častěji se tam vydají s někým.

Během výzkumu na diplomovou práci jsem se rozhodla i pro několik rozhovorů s členy spolků, které nějakým způsobem mají vliv na současnou podobu či na určitý život na vyšehradském hřbitově. Za současnou podobou vyšehradského hřbitova stojí mimo jiné spolek Svatobor, který vznikl v 60. letech 19. století a který dal popud k vytvoření takového hřbitova. Spolek Svatobor existuje dodnes, a protože má na starosti péči kromě hlavní dominanty hřbitova hrobky Slavín i dalších 12 hrobů, rozhodla jsem se domluvit si rozhovor s jednatelem tohoto spolku, s panem Václavem Potočkem. S panem Potočkem jsem se setkala poprvé při výjimečném otevření krypty Slavín 12. 5. 2012, kdy jsem se s ním domluvila, že bych ho kvůli diplomové práci časem kontaktovala. S panem Potočkem jsem se pak setkala v rámci výzkumu čtyřikrát. První rozhovor jsem s ním vedla 1 hodinu a 20 minut a to 7. 2. 2013. S panem Potočkem jsem se sešla na jeho návrh na vyšehradském hřbitově a po několika mých úvodních otázkách pak pan Potoček pojal rozhovor jako prohlídku hřbitova, kdy mi vyprávěl mnoho zajímavostí o historii jednotlivých vybraných hrobů i samotného Slavína. Protože jsme se nedostali k několika dalším otázkám, které jsem chtěla panu Potočkovi položit, domluvila jsem se s ním pak na další schůzce na Vyšehradě a to na 14. 4. 2013, kdy rozhovor probíhal 45 minut. Oba rozhovory jsem si se souhlasem pana Potočka nahrála a následně přepsala. S panem Potočkem jsem se pak setkala ještě dvakrát, nejprve 11. 5. 2013, kdy zpřístupňoval hrobku Slavín návštěvníkům akce Má vlast a pak druhý den 12. 5., kdy se účastnil pietního aktu

u hrobu Bedřicha Smetany. Při těchto vlastně neplánovaných schůzkách jsem spíše sledovala, co se děje v okolí a s panem Potočkem jsem hovořila spíše nezávazně. Jednotlivé citace či parafráze rozhovoru s panem Potočkem jsem v práci použila při popisu historie vyšehradského hřbitova či spolku Svatobor.

Několik dalších hrobů má na starosti či se podílí na organizaci pietních aktů několik dalších spolků. Mezi ně patří například Společnost bratří Čapků, jejíž současnou předsedkyní je paní Kristina Váňová. Po skončení pietního aktu v prosinci 2012 u hrobu Karla Čapka jsem paní Váňovou oslovila a domluvila se s ní na příležitostném rozhovoru pro mou diplomovou práci. S paní Váňovou jsem se pak po domluvě setkala 4. 2. 2013 v kavárně Městské knihovny na Mariánském náměstí. Rozhovor trval necelých 45 minut a se souhlasem paní Váňové jsem rozhovor nahrála a následně přepsala a jednotlivé citace, jsem pak použila v diplomové práci týkající se pietních aktů u hrobů Karla Čapka a symbolického hrobu Josefa Čapka.

Dále jsem se rozhodla pro rozhovor s jedním ze zakládajících členů Společnosti přátel Vlasty Buriana a hlavním organizátorem převozu ostatků Vlasty Buriana na vyšehradský hřbitov a hlavním organizátorem vzpomínkového aktu, který se konal 16. 12. 2012, s panem Petrem Holíkem. Prosincového pietního aktu jsem se zúčastnila, nicméně se mi nepodařilo oslovit pana Holíka po tomto aktu, proto jsem se pak k rozhovoru s ním dostala lehce oklikou. Po skončení pietního aktu jsem věděla, že organizátorem tohoto aktu byla Společnost přátel Buriana, ale nevěděla jsem kdo konkrétně. Na webu společnosti jsem si následně našla kontakt na jednoho ze členů společnosti, který mě pak odkázal jmenovitě na pana Holíka, který byl hlavní organizační postavou tohoto pietního aktu. S panem Holíkem se mi pak podařilo domluvit se na rozhovoru na 15. 4. 2013 v restauraci Kozlovna ve Vršovicích. Pan Holík nesouhlasil s nahráváním rozhovoru na diktafon, proto jsem si dělala během rozhovoru poznámky, které jsem následně přepsala. Informace z tohoto rozhovoru jsem pak použila v práci v podkapitolách týkajících se bezprostředně buď převozu ostatků Vlasty Buriana nebo organizace a podoby několika pietních aktů, které se po převozu Vlasty Buriana na Vyšehradě odehráli.

Během období, kdy jsem na Vyšehradě prováděla výzkum, jsem areál Vyšehradu navštívila několikrát bez prvotního záměru zastavovat návštěvníky, ale především sledovat co se momentálně děje (například přednášky pro veřejnost o historii Vyšehradu či o pevnostech jako takových pořádaných v budově Starého purkrabství). Také jsem si chtěla prohlédnout prostory, které jsem ještě na Vyšehradě v mých předchozích návštěvách neviděla, například prostory kasemat se sálem Gorlice nebo před pár lety odkryté základy

kaple sv. Vavřince. V práci jsem se posléze rozhodla soustředit se ve větší míře na prostor hřbitova, proto jsem návštěvy takovýchto prostor pak v práci nereflektovala.

2 Vyšehradský hřbitov

Vyšehradský hřbitov je unikátní v České republice jak místem, na kterém se nachází (především díky jeho historii), tak i díky osobnostem zde pohřbeným nebo svou výzdobou. V této kapitole se tak věnuji právě všem jmenovaným aspektům tohoto hřbitova a dalším - například popisují historii a současnou funkci spolku Svatobor, který již od roku 1862 má nepopiratelnou úlohu na tomto hřbitově. Dále se v této kapitole stručně zabývám několika zajímavými pohřby, které se na tomto hřbitově odehrály.

2.1 Historie Vyšehradu

Vyšehrad hrál bezpochyby důležitou roli při vzniku českého státu – alespoň to tvrdí legendy a pověsti o Libuši a Přemyslovi. Poslední archeologické nálezy ovšem tvrdí prozatím něco jiného – dle nich je o pár desítek let starší Pražský hrad. Nejstarší archeologické nálezy z Vyšehradu pochází z 2. pol. 10. století, z Pražského hradu již z 9. stol. (Nechvátal, 1983) Význam Vyšehradu více zdůraznil až první český král Vratislav I., který na Vyšehrad přesunul z Pražského hradu své sídlo během 11. stol. Po smrti Vratislava do konce 11. stol. vládlo na Vyšehradě pár dalších knížat, pak bylo sídlo českých knížat přesunuto zpět na Pražský hrad a Vyšehrad, kromě tamní kapituly, začal chátrat. Význam Vyšehradu vyzdvihl opět až Karel IV., který se pokusil zahájit tradici Královské cesty, poutě, kterou by měl vykonat budoucí český král na Vyšehrad v předvečer své korunovace (snažil se tak vyzdvihnout důležitost předků z rodu Přemyslovců). Karel IV. byl nicméně první a poslední český král, který tuto pouť s koncem na Vyšehradě celou absolvoval. Také na vyšehradském kopci založil pevnost, jejíž zbytky jsou na Vyšehradě stále viditelné. (Janáček, 1964)

Od doby Karla IV. byl význam Vyšehradu nicméně opět poměrně přehlížen, původní gotická pevnost se kromě částí kasemat a sklepení nedochovala. Vyšehrad začal být brán v dalších století především jako významná pevnost, která se stává součástí hradeb okolo Prahy. Vyšehradská kapitula měla během staletí střídavě větší či menší moc na obyvatele Vyšehradu a okolí. Další roli doslova národního významu nabrala během 19. stol. díky obrozeneckým snahám a díky spoustě děl, které o Vyšehradě vznikají (počínaje padělanými rukopisy, kterými to vlastně všechno začalo a které právě podtrhují historický význam Vyšehradu pro český národ). V souvislosti s událostmi první poloviny 19. stol. vzniká v 2. polovině tohoto století nápad udělat z vyšehradského hřbitova takový hřbitov, kde by byly pohřbívány osobnosti, které se zasloužily o český národ. (Janáček, 1964).

Důležitost Vyšehradu v očích české veřejnosti je dána mimo jiné díky pověstem a legendám, které jsou o Vyšehradu známé. Vývoj těchto pověstí lze sledovat v průběhu jednoho tisíciletí – lze vidět jejich rozvoj a proměny a také důvod, proč se historici dlouho přeli, zda je starší Vyšehrad nebo Pražský hrad – což objasnil, alespoň pro zatím, až archeolog Bořivoj Nechvátal se svým týmem a významným výzkumem, který probíhal na přelomu 70. a 80. let 20. stol.. První významná kronika, která Vyšehrad zmiňuje, je latinsky psaná Kosmova kronika z 12. stol. a Vyšehrad je zde nazýván Chrasten. O Libuši mluví jako o hadačce, která žila na hradě Libušín, z kterého věštila slávu Prahy. Až poté dle Kosmase vzniká Praha, po smrti Libuše Děvín a jako poslední Chrasten, nebo-li Vyšehrad, který vzniká jako strážní bod proti Děvínu. Další důležitou kronikou v dějinách českého národa je již česky psaná *Kronika tak řečeného Dalimila* z počátku 14. stol.. Dalimil nezmiňuje vůbec Libušín, mluví až o Pražském hradišti, které dle jeho chronologického řazení je opět starší, než Vyšehrad a je opět stavěn jako reakce proti vybudování Děvína. Další kronikou, která význam Vyšehradu zase posouvá jinam, je kronika, kterou napsal Přibík Pulkava z Radenína a to na pokyn Karla IV.. Pulkava dodává nový pohled na historii Vyšehradu a to cíleně na objednávku Karla IV., aby tak historicky podpořil přemyslovskou legendu, na kterou byl Karel hrdý. Pulkava udává zcela novou posloupnost vzniku hradů a to v pořadí Vyšehrad, Pražské hradiště, Libice a nakonec Děvín a nepřijímá tak názor, že byl Vyšehrad postaven pro vojenské účely, jak to vlastně tvrdili před ním Kosmas a Dalimil. Další kronikou, která rozvíjí dosud známé pověsti o Vyšehradě a přidává další nové (například pověst o Horymírovi a Šemíkovi), podle všeho však z velké části vymyšlené, je kronika, jejímž autorem je Václav Hájek z Libočan. Podle Hájka vznikají hradiště v současné Praze v tomto pořadí – Vyšehrad (původně Psáry, posléze Libín), pak Praha a nakonec Děvín, který je jako u Pulkavy stavěn v rámci dívčí války. (Janáček, 1964) Drtivá většina dnešních Čechů zná pak pověsti v podobě, jak je napsal Alois Jirásek.

2.2 Vývoj hřbitovů

Hroby a pohřebiště jsou místa, která vypovídají o kulturách a obyvatelích, o kterých víme pouze z archeologických nálezů. Pohřbívání je jev tak významný, že je mnohdy charakteristickým a nezřídka jediným vypovídajícím jevem celé kultury. Většina hřbitovů v Čechách vznikala v průběhu středověku v okolí kostelů a vyšehradský hřbitov není výjimkou. Zdeněk Wirth ve své práci o pražských hřbitovech (1923), která je citována v knize *Klíč k pražským hřbitovům*, uvádí, že Praha měla před husitskými válkami celkem

135 kostelů, z toho 44 farních, 25 klášterních a 66 ostatních kostelů a kaplí. V roce 1770 bylo v Praze již 171 kostelů včetně klášterů. (Kovařík 2001: 14)

O rozvoji výzdoby hřbitovů píše D. J. Davis ve svém díle *Stručné dějiny smrti*. Ten tvrdí, že jednou z reakcí člověka na smrt je zobrazování mrtvých (např. posmrtné masky, fotografie). Dle slov Davise je jedním z výjimečných rysů lidské sebereflexe to, že kreslíme a malujeme věci, které lze zahlédnout zběžným pohledem. Jedním z důvodů je proces tvůrčího zachycení, věci totiž nejen pozorujeme, ale také tím o nich přemýšlíme. Tímto přemýšlením jim dodáváme na významu. Což je také důvod, proč v souvislosti se smrtí zaujímají důležité místo také sochy, obrazy, posmrtné masky a později i fotografie. Začíná to již od poloviny 13. stol., kdy náboženské výtvarné umění, které tehdy mělo velký rozkvět především v Itálii, přináší zobrazení Kristova utrpení a smrti. (D. J. Davies, 2005:102-108)

Díky vzniku a vývoji fotografie v druhé polovině 19. stol. se zobrazování smrti nebo zemřelých lidí přeneslo do jiné dimenze. Fotografie představuje pro pozůstalé stálý obraz předmětu jejich myšlenek se vzpomínek a ukazuje zemřelého člověka, jak vypadal, když žil, což je pro pozůstalé do jisté míry příjemnější, než obraz tohoto člověka jako mrtvého. (D. J. Davies 2005:102-108)

V průběhu století se měnila kultura hřbitovů a náhrobků. Portréty zemřelých se začínají vystavovat na hrobech až počátkem 20. stol.. Historický a kulturní vývoj náhrobků začíná od náhrobního kamene s jednoduchým zápisem jména, data narození a úmrtí a pokračuje přes poznamenání příbuzenských vztahů a často krátkou biblickou citací až ke kameni, který se stává rámem pro fotografii zemřelého ještě za života. Náhrobky rozšířené o nápisy s informacemi o zesnulém a biblické citace se rozvíjejí během 19. stol. díky velkému rozmachu gramotnosti, který souvisel hodně s křesťanstvím (v Čechách především s reformním obrozeneckým hnutím). Evropské výtvarné umění nejpozději od 14. stol. zobrazovalo mrtvé, ať už se jednalo o posmrtné masky nebo obrazy, které sloužily jak k zachycení společenského postavení, tak k uvolnění smutku. (D. J. Davies, 2005) V tomto duchu je vyzdobena i značná část vyšehradského hřbitova.

2.3 Vyšehradský hřbitov – cesta k jeho současné podobě

V Praze má na starosti hřbitovy Správa pražských hřbitovů (SPH), která patří pod hlavní město Praha a tato má od roku 1993 v péči také vyšehradský hřbitov. Samotná hrobka Slavín byla předána městem za symbolický nájem 1 Kč na 99 let do péče spolku Svatobor. Díky tomu se kapitulní hrobka, které do té doby už pár desítek let sloužila jako zázemí

hrobníků, vrátila k svému původnímu účelu. V letech 2001 a 2003 byli opraveny hrobky několika osobností pohřbených na vyšehradském hřbitově, například Karla Hynka Máchy, Svatopluka Čecha, Bedřicha Smetany, Jana Nerudy, Josefa Slavíka nebo Adolfa Heyduka. Slavín je hrobka, která se nachází u východní zdi hřbitova a která symbolizuje pomník lidem, kteří se činností během svého života zasloužili o český národ. V průběhu času pojmenování Slavín začalo být vztahováno na celý vyšehradský hřbitov, i když to není totéž. Dle spolku Svatobor platí, že uložení ve Slavíně nemůže být chápáno jako „prestižnější“ než uložení v samostatném hrobě na tomto nebo jiném hřbitově. Kromě památníku mrtvých lze tento hřbitov chápat jako galerii náhrobních plastik, často od významných výtvarných umělců 19. a 20. stol. (Potoček 2005:9) Mnoho návštěvníků fakt, že tamní hřbitov je krásnou ukázkou sochařského a výtvarného umění zmiňuje: „*Já sem vždycky ráda vracím, vždycky se ráda podívám na ty pomníky, jak jsou krásně dělaný. A jak se ta historie liší. Tady zrovna vzpomínáme, jak se titulovali třeba, jak ta doba pokročila* (se smíchem ukazuje na hroby v severní arkádě, kousek od Čapka, chvíli před oslovením se tam bavily toto dvě kamarádky právě o těch nápisech, kde je nápis ve stylu dvorní rada atd.) *Za těch sto let, nebo stopadesát let...jak je to najednou všechno jinak. Dneska si už nikdo neváží a nepíše na hroby – Milá matinka jo... Dneska vás dají do urny... Prostě tak, je to takovej všeobecněj pohled na svět. Takže ta architektura těch hrobů, architektura se nedá říct... prostě to výtvarno... Takový citoví, to je. Pro mě takový pocitoví, citoví. Je to historie, je to kus historie, no.*“

Rozloha vyšehradského hřbitova je 0,81 ha a na pozemku hřbitova je kaple, márnice a technickohospodářské zázemí. Prvním náhrobkem, který zde byl odhalen na podnět Svatoboru, byl náhrobek českého filologa a knihovníka Václava Hanky a to 28. září 1863 (Hanka zde byl pohřben o dva roky dříve). Náhrobek je ve tvaru pylonu a má na vrcholu znak Svatoboru znázorňující tři ruce držící kruh, jako výraz spolkového hesla „Pomáhej, osvěcuj, pamatuj!“ Tímto symbolem jsou označeny i jiné pomníky, které věnoval Svatobor. Na vyšehradském hřbitově je pohřbeno na 600 významných osobností. (Kovařík, 2001:55)

2.3.1 Historie vyšehradského hřbitova

V roce 1678 byla dokončena na Vyšehradě barokní pevnost. Kapitulní kostel byl barokně přestavěn v letech 1723-1729. Z jeho středověké gotické podstaty se zachoval jen zbytek zdíva v jižní lodi. Dnešní podoba kostela je z let 1885-1902. Hřbitov až do 60. let 19. stol. zaujímal jen úzký pás v bezprostřední blízkosti tohoto kostela. Nicméně hřbitov existoval

již dříve v blízkosti kostela, v roce 1660 byl vymezen novou zdí, jejíž čára se na jižní straně hřbitova zachovala dodnes. V podobě ze 17. stol. se zachoval hřbitov právě až do druhé poloviny 19. stol. a unikl i hromadnému rušení městských hřbitovů v 2. pol. 18. stol. na základě hygienické reformy Josefa II.. (Potoček, 2005:11-17)

2.3.1.1 Spolek Svatobor a jeho historická úloha na vyšehradském hřbitově

Vyšehradské hřbitov se jako národní pohřebiště začal používat v 2. pol. 19. stol.. Hřbitov tehdy vlastnila Královská kolegiátní kapitula svatých Petra a Pavla na Vyšehradě. Díky revolucím probíhajícím ve 40. letech 19. stol. včetně území Rakouska-Uherska došlo v říjnu 1860 k politickému uvolnění po pádu absolutistického režimu. Tehdy vznikla

myšlenka proměny vyšehradského hřbitova v národní pohřebiště, o což se zasloužili ve velké míře především čeští obrozenci. Myšlenka vznikla ve vlasteneckém spolku Svatobor, který byl založen roku 1862 a to z iniciativy historika

Obrázek 1 Vyšehradský hřbitov a arkády

Františka Palackého.

V potaz bylo bráno

několik hřbitovů po Čechách, ale konečná volba padla na Vyšehrad, díky jeho historickému významu. Velký vliv na toto rozhodnutí měl tehdejší probošt vyšehradské kapituly Václav Štulc, jeden ze zakládajících členů Svatoboru, a po něm probošt Mikuláš Karlach. Tito dva muži prosadili postoupení pozemků, náležejících kapitule, pro rozšíření hřbitova nezbytných. Hřbitov byl pak rozšiřován v několika etapách od roku 1869 do konce století. V roce 1875 architekt Antonín Barvitius navrhl koncepci hřbitova po vzoru italských Campo Santo, pro něž je typické obkroužení arkádovými chodbami. Nejdřív byly podle Barvitiových návrhů zřízeny hrobky na jižní straně. V Barvitiově koncepci pokračoval pak architekt Antonín Wiehl, který je také autorem na východní straně situované hrobky, tzv. Slavína. Stavba Slavína proběhla v letech 1889-1893. Poté Wiehl

pokračoval ve stavbě arkád na severní straně až po hřbitovní kapli. Ve 20. stol. byl využit i zbytek vyhraněné plochy pro hřbitov a to Mikulášem Karlachem, který umožnil v roce 1905 postoupení části proboštské zahrady, na níž v roce 1908 byla zřízena poslední část hřbitova. Podoba hřbitova byla dokončena arkádami od severní branky po jihozápadní nároží. (Potoček 2005:11-17)

Od svého vzniku se Svatobor věnoval posledním místům odpočinku zemřelých spisovatelů. Například zřídil pomníky Josefa Jungmana a K. H. Máchy na své náklady a podílel se na pomnících Palackého a Jana Husa. Mezi náhrobní pomníky, které Svatobor dokonce sám nechal postavit a o které se tak staral jako z prvních, byly pomníky Václava Hanky a Jana Evangelisty Purkyně na Vyšehradě, nebo Karla Havlíčka Borovského, Františka Ladislava Čelakovského na Olšanech. Kromě Slavína má také na starosti II. olšanský hřbitov a 12 jmenovitých hrobů na Vyšehradě, které Svatobor zřídil nebo je již v minulosti spravoval (často tyto hroby byli nějakým způsobem Svatoboru darovány či mu byly přenechány) a jsou v nich pochováni např. V. Beneš Třebízský, Svatopluk Čech, Václav Hanka, K. H. Mácha nebo Jan Neruda. (Liška, 2006)

Hřbitov byl „Klubem evropských historických hřbitovů“ vybrán mezi nejvýznamnější historické hřbitovy v Evropě. Správa pražských hřbitovů se na základě městem přidělených finančních prostředků podílela na obnově podoby hřbitova do původního stavu, především na opravě hrobky Slavín. Jakékoliv úpravy a opravy hrobek v několika předešlých letech byli dělány nejen ve spolupráci se spolkem Svatobor, ale i s archeology (což platí i pro případnou další úpravu hrobek do budoucna). (Potoček, 2005)

2.3.1.2 Spolek Svatobor v současnosti

Rozdíl mezi původním Svatoborem a současným Svatoborem je například ve složení členstva. V původním Svatoboru se členstvo skládalo jednak z aktivních literátů a pak z osobností, které daly společnosti velký příspěvek svou tvorbou, těm se říkalo zakládající členové. Další skupinou členů byli ti členové, kteří pravidelně spolku přispívali, i když nešlo o literáty, to byli tzv. přispívající členové. V současné době (po obnově činnosti spolku z roku 1990) jsou členy spolku především lidé, kterým je blízká myšlenka činnosti Svatoboru a tou je udržování památky významných osobností a šíření znalostí o jejich činnosti. Z tohoto důvodu byl také v roce 1994 založen spolkem věstník, který dodnes vychází. Noví členové dle slov pana Potočka přibývají velice pomalu a často se jedná o starší lidi. Nejvíce lidí nastoupilo do spolku při jeho obnovení, od té doby počet členů

spolku spíše klesá, než přibývá, za což ze značné části může i pokročilejší věk většiny členů. S věkem členů spolku souvisí nicméně i současné aktivity spolku – především v 90. letech se pořádaly výlety do různých míst po České republice spojených s místy pověstí či nějakými význačnými českými osobnostmi. S rostoucím věkem členů spolku však počet výletů v současné době klesl. Dále existují tzv. kolektivní členové, kdy jde o různé společnosti a spolky, které si se spolkem Svatobor vyměňují různé materiály a občas spolupracují na některých společných akcích, či tyto kolektivní členové přispívají na péči o hroby na vyšehradském hřbitově. Jde například o Společnost Aloise Jiráska nebo společnost Jakuba Jana Ryby v Rožmitále pod Třemšínem.

V čele spolku je předseda, od obnovy spolku je v čele v současnosti čtvrtým předsedou profesor ekonomie, pan Liška. Prvním předsedou byl doktor Hora a po něm inženýr Petroušek – oba iniciátoři obnovy Svatoboru. Po jejich smrti se stal předsedou muzikolog, pan Malý. Pan Potoček, od kterého mám informace v této podkapitole a současném fungování spolku, byl od počátku obnovy tzv. jednatelem Svatoboru. Jeho úlohou, kromě úlohy jednatele, je tajemnická práce spojená s určitou administrativou spolku, také je pokladníkem a dalo by se říci historikem spolku. Na něj se obrací média při různých záležitostech ohledně Vyšehradského hřbitova a především Slavína či hrobů, které má spolek na starosti. Zároveň dává výklad jak k výstavbě a péči Slavína, tak k jednotlivým hrobům (ne jen těm, co je má Svatobor v péči) hřbitova. Znalosti o historii hřbitova, historii spolku Svatobor a jednotlivých osobnostech má především z archivu spolku Svatobor, který je součástí Akademie věd. Dokumenty se do Akademie věd dostali díky poslednímu předsedovi spolku před ukončením činnosti v roce 1970 a jedním ze zakladatelů archivu Československé akademie věd, panu Václavu Vojtíškoví. Tento archiv obsahuje dokumenty i z doby založení Svatoboru, to znamená z 60. let 19. století.

Během rozhovoru na téma současného fungování spolku Svatobor pan Potoček několikrát zdůraznil jméno současného předsedy, pana profesora Lišky. Pan Liška se mimo jiné velkou měrou, i díky jeho ekonomickému vzdělání a zaměření, zasluhuje ve velké míře o finanční chod spolku Svatobor, respektive daří se mu shánět sponzory, například na některé publikace o vyšehradském hřbitově nebo na nedávnou rekonstrukci hrobky Slavín (kdy větší částkou přispěl současný majitel Slavína, hlavní město Praha, ale slušnou částkou v řádu několika set tisíc přispěl i Svatobor a to právě díky sehnaným sponzorům). Mezi stálé finanční zdroje spolku patří každoroční příspěvky členů Svatoboru, kdy základní částkou je 100 Kč, ale značná část členů pravidelně přispívá více.

Jak jsem zmiňovala výše, tak Svatobor má na starosti kromě Slavína také dalších 12 hrobů na vyšehradském hřbitově a o všechny tyto hroby, včetně Slavína, je potřeba celoročně pečovat. Pan Potoček, popisuje, jak se třeba i během roku mění péče o Slavín a zmíněných 12 hrobů: „Celoročně se staráme o to, aby byly čisté, upravené. Když se mění roční období, tak tam kde je nějaký travnatý povrch, tak aby tam byly květiny a podobně. No, a když jsou nějaká významná výročí, nebo jiné události, co se týkají významných osobností, tak spolupřidáme takové ty vzpomínkové akce, setkání a podobně. No pokud jde o Slavín, tak ten běžně není přístupný, protože ta možnost u něj není jako u jiných krypt, někde kde jsou v podzemí objektů. Tahle krypta je otevřená vlastně přímo do venkovního terénu, takže ten přístup záleží velmi na tom, jaká je zrovna situace venku. Proto tak od října, listopadu do března, se tam vůbec nechodí. No a potom, v tom ostatním období, jednak do toho Slavína je přístup vždycky na objednání, protože na tom internetu je kontakt na mě a v tom případě tam provázím. Mají o to jednak zájem průvodkyně Pražské informační služby, ty tou návštěvou ty krypty doplňují svou procházku po hřbitově.“

Jak zmínil v předchozím citátu pan Potoček, tak společnost na vyšehradském hřbitově pořádá i komentované prohlídky, které v absolutní většině případů vede právě pan Potoček. Samozřejmě tyto prohlídky rozlišuje podle toho, jakému typu návštěvníků tuto prohlídku poskytuje: „A řeknu vám, že je to velice příjemná věc pro mě, protože to je neustálá duševní gymnastika. Já ten výklad musím přizpůsobovat tomu, kdo přijde. Jestli to jsou děti ze základních stupňů, nebo středoškoláci, kteří třeba mohou mít větší znalosti, ale zase je to společnost, která... (pan Potoček naznačil, jako že spí)... takže... Ale já jsem velice tolerantní v tom, nějak je nekárám a podobně. Ale snažím se vybrat přece jen něco, co by je zaujalo. Oni si to nebudou pamatovat, ale něco v nich třeba utkví, tak až sem jednou přijdou, tak si řeknou... Nejprjemnější je to pro lidi už tak toho postupujícího věku, kteří už přece jen.. ten dějepis byl za jejich mládí lepší, a daleko nejlepší u lidí, kteří se blíží mému věku. Páč to jsou lidi, kteří dávají význam, pravý význam, tomu slovu vlastenectví, hrdost na minulost a podobně.“

Obrázek 2 Pan Potoček podává komentář návštěvníkům

Takže... No a z hlediska profesní nebo vzdělanostního, jsou to lidé, kteří mají běžná svá povolání. To je jedna část. A ta druhá, to jsou lidé, kteří to jsou skupiny, kteří mají takový zájem. Ale určitě je to příjemné, že když se s nimi na tom hřbitově procházím a povídám si s nimi, tak někdy stačí ťuknout a vidím, vědí, o co jde, nemusím rozvíjet, nemusím dlouho vykládat. Je to příjemný.“

2.3.1.3 Slavín

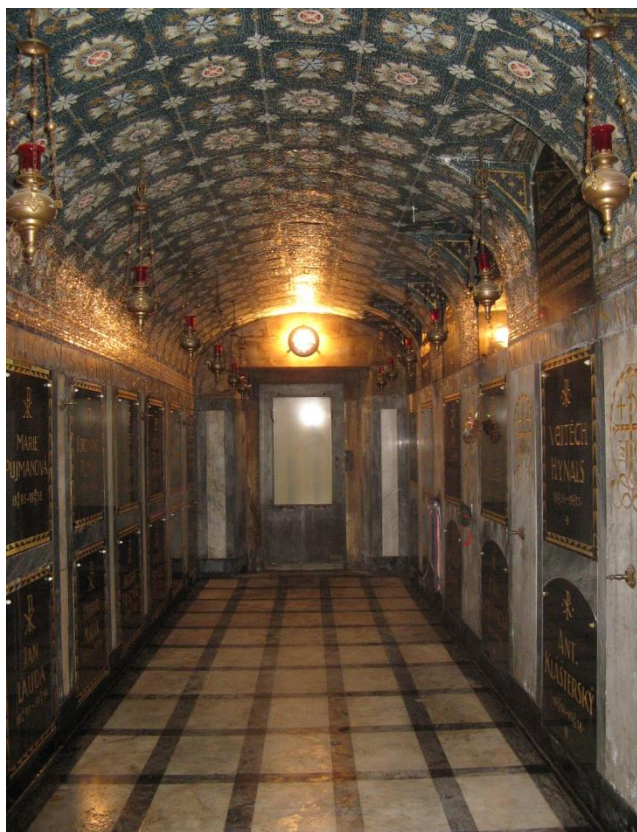
Hrobka Slavín spolu s vyšehradským hřbitovem je (jako součást areálu Národní kulturní památky Vyšehrad) zapsána ve státním seznamu nemovitých kulturních památek. Autorem sochařské výzdoby je Josef Maudr, který na vrchol ústředního pomníku umístil okřídleného Génia vlasti, sedícího na sarkofágu a po stranách vytvořil sochy Vlasti truchlící s nápisem „*Svých velkých synů prach – vlast, truchlíc, zemi vrací*“. Autorem nápisu je Julius Zeyer. Na vrcholu je nápis modifikací slov z věnovací listiny Petra Fishera – „*Ač zemřeli, ještě mluví*“. V hrobce je uloženo 55 mužů a žen (posledním byl v roce 1996 Rafael Kubelík) jejichž jména jsou uvedena na deskách umístěných zvenčí stavby. Vlastní hrobky jsou po obou stranách krypty (chodba s pohřebními výklenky).

Obrázek 3 Slavín na vyšehradském hřbitově

Podzemní podélný prostor hrobky je zaklenut valenou klenbou s lunetami, která je pokryta dekorativní mozaikou, stěny jsou obloženy deskami z bílého a šedého mramoru. Výklenky na rakve jsou zakryty černými žulovými deskami s nápisy jmen, na stěnách mezi nimi jsou bronzové skoby na zavěšení stuh a věnců. Pod stropem je 16 bronzových lamp, které mají význam věčného světla a jsou zapalovány při pietních akcích. Do krypty se vstupuje po otevření bronzových dveří se skleněnou výplní. V protější stěně je půlkruhové okno vyplněné okrouhlými sklíčky. (Liška 2006:19-25)

Obrázek 4 Vnitřek krypty Slavín

První pochovaný ve Slavíně byl v roce 1901 Julius Zeyer. V hrobce je 44 výklenků a je zde 55 mrtvých (ve dvou výklencích jsou pouze urny, v jednom výklenku je otec se synem – rakev a urna), jedno místo je prázdné. Po obnovení činnosti Svatoboru v roce 1990 se spolek začal hlásit ke správě Slavína a začal uvažovat o další rekonstrukci hrobky ve snaze vrátit jí podobu z roku 1929. Tato rekonstrukce byla zahájena v roce 1998 a ukončena v roce 2002. (Liška, 2006:19-25)

2.3.1.4 Zajímavosti vyšehradského hřbitova

Na hřbitově je pohřbeno velké množství osobností, které za svého života nějakým způsobem zasáhly do českého veřejného života. Jména některých z nich sice dnešním návštěvníkům hřbitova nic neřeknou, ale ve své době byli důležitou osobou a něčím přispěli veřejnému životu tak, jak si to dnes ani nemusíme uvědomovat, jak podotýká při svých výkladech o hřbitovu současný jednatel spolku Svatobor, pan Potoček. Při mých rozhovorech s návštěvníky hřbitova jsem zjistila, že si tento fakt uvědomují i někteří z nich. Například jedna z dam, která se vydala na Vyšehrad s matkou, kdy obě jsou učitelkami češtiny, komentovala tuto skutečnost slovy: „*A i to, že je tu třeba napsáno Spisovatel český, a už o něm nikdo neslyšel... Přitom tehdy byl jeden z nejslavnějších a přitom ani já ani ty (otočila se k matce) jsme o něm neslyšely.*“ Nicméně v příštích pár odstavcích bych ráda představila několik zvláštností u dnes stále známých osobností, na které při svém výkladu upozorňuje právě pan Potoček a které by daly dohromady poměrně tlustou knihu.

Například jednou ze zajímavostí hrobky Slavín je způsob, jakým je napsáno jméno Emmy Destinové na desce zvenčí. Když člověk, který nápisy tvořil, přidával její jméno, tak vzhledem k jeho délce se celé její příjmení do jedné řádky nevešlo. Proto se rozhodl

příjmení rozdělit pomlčkou, ale i pak bylo jméno stále příliš dlouhé, aby se vešlo na dva řádky. Proto si to zjednodušil znovu – vynechal v jejím příjmení jedno n. Vzhledem k tomu, že při výslovnosti jména toto vynechané n nehraje roli, málokdy se stane, že si tohoto chybějícího n někdo všimne. Jméno na desce na jejím hrobovém místě uvnitř krypty je v pořádku. Další zajímavostí je například i to, že Jaroslav Vrchlický si přál mít na svém náhrobním kamení epitaf s názvem *Sobě na hrob*, který si sám napsal. Tento epitaf na jeho náhrobku opravdu je, bohužel tím že je skrytá v mauzoleu, tak báseň není vidět (a já osobně i trochu pochybuji, že mnoho lidí ví, že tento nápis tam je). (Potoček, 12. 5. 2012)

Jednou z osobností na vyšehradském hřbitově pohřbenou je Božena Němcová, která zemřela v roce 1862 a byla původně pohřbená kousek od hrobu Hanky (což je v místě původního hřbitova, ten se do dnešní podoby začal rozšiřovat až od roku 1869), to znamená na jiném místě, než je dnes (u východní zdi). V roce 1868 se hřbitovem o dušičkách procházely dámy z Amerického klubu dam (který vznikl v 60. letech 19. století z iniciativy Vojty Náprstka) a rozhodly se, že tehdy poměrně zpustlý hrob Boženy Němcové zrekonstruují. Už o rok později byl odhalen nový náhrobek a to v místě, kde je dodnes.

V průběhu historie hřbitova samozřejmě některá místa měnila majitele a to z různých důvodů. Podle pana Potočka se pak s ostatky a jménem zde pohřbené osobnosti může naložit více způsoby, ale spolek Svatobor preferuje v případě vyšehradského hřbitova jeden: *„Bývá dobrým zvykem, ne povinným, že když jde o někoho významného, kdo tam byl pochován dřív, tak ten nový... nechci říct nájemce, prostě ten nový účastník, co tu je, tak to jméno toho původního tady zachová, aspoň jméno. Někteří to nedodržují... Je to škoda, smůla. Třeba tady jak je ten červený kámen (hrob manželů Nermutových, jde o hlavní uličku, která vede středem hřbitova k Slavínu)... Takže předtím, tady byl někdo jiný a to Karel Němec a to je prostřední syn Boženy Němcové. Tam s ní je pochován ten nejmladší syn, Jaroslav a Dcera.“* Jméno původního „nájemce“ bývá vyznačeno ze spodní hrany hrobu.

Obrázek 5 Způsob zápisu jména původního „nájemce“ hrobu

Nejstarší památkou hřbitova je kříž patřící k několika hrobům ve východní části hřbitova. Pan Potoček vysvětluje jeho historii takto: „*Když vypukl tady v Praze a ve středních Čechách mor, tak byl založen morový hřbitov, což je dnešní Malostranský hřbitov. No, a tam byly v hromadných hrobech pochovávány oběti, protože ty hřbitůvky, které byly u každého kostelíka v Praze, ty nestačily, to byly stovky lidí, co umíraly. No a o ty nemocné se starali jezuité, kněží a někteří z nich také umírali tak tam také byli pochováni a na jejich hrobě byl vztyčen tento kříž. Tam je napsán latinský nápis, který česky zní – Postůj poutníku, na této tabulce jsou jména ubohých obětí morové nákazy, skuteční tovaryši Kristovi – asi tak zhruba. A jsou tam jejich jména, tady i z druhé strany. Vidíte, že některá písmena jsou vyšší než ostatní. Jsou shodná s číslicemi římskými. I je jednička, V je pětka, C je stovka, D je padesát atak dál. No a když ta čísla jedno po druhém postupně sčítáte, tu první řádku máte 1 a 5 je 6 a 1 je 7, na druhém řádku je C, to už máme 107, dvakrát L to je 2krát 50 a to už je 207, a tak by jste pokračovala, a až to dočtete do konce, tak dojdete k součtu 1680 a to je letopočet toho moru. Tomuto se říká chronogram, nebo-li zápis času.“*

2.3.1.4.1 Změny výzdoby hrobů

Každé místo pod širým nebem v průběhu kalendářního roku působí odlišným dojmem na návštěvníky. Záleží jak na roční době, tak na počasí při návštěvě daného místa. Prostor hřbitova tak může působit i téměř romanticky v době, když na jaře kvetou stromy, keře a na jednotlivých hrobech se začínou objevovat jarní květiny, ať vysázené přímo na hrobě, v květináči či řezané. Na podzim naopak může působit až strašidelným dojmem v momentě, kdy se mezi hroby válí mlha a kolem člověka postupně padá listí ze stromů a na každém druhém hrobě hoří svíčka. V začátku této kapitoly a v podkapitole o historii hřbitovů a konkrétně vyšehradského hřbitova jsem již zmiňovala, že vizuální podoba hřbitovů se razantně změnila nejen v průběhu posledních, dejme tomu, 1000 let, ale i v posledních cca 150 letech. Již od 60. let 19. stol. byl vyšehradský hřbitov postupně formován na hřbitov pro významné kulturní osobnosti českého národa, což je i jeden z důvodů určité unikátnosti a originality náhrobků tohoto hřbitova. Na hřbitově tak lze nalézt skulptury významných českých sochařů, například Josefa Suchardy nebo Bohuslava Kafky, kdy i oba tyto sochaři byli na tomto hřbitově následně pohřbeni. Nicméně podobu hřbitova a jednotlivých hrobů neudávají pouze často umělecká díla (či jejich repliky), ale podobu udává i to, jak se rodina, známí či Správa hřbitova o daný hrob stará v průběhu roku. Jestli je pravidelně kontrolováno, zda všechny součásti náhrobku drží, jak mají

a neopadávají, z hrobů a i z uliček je smetáváno na podzim opadané listí a v zimě sněh, zda jsou na hrobě čerstvé květiny a ty vadnoucí včas odklizeny nebo zda je na hrobech výzdoba, která nějakým způsobem koresponduje s právě probíhajícím svátkem. V příštích několika odstavcích budu popisovat, jak jsem si všímala těchto změn v době mého výzkumu.

Na hřbitově je pohřbeno přes 600 osob, tudíž šance, že u všech hrobových míst musí být nutně stále naživu někdo z příbuzných všech osobností, není moc velká. Proto o řadu hrobů se vlastně tak nemá v současné době kdo starat a platit nájem za užívání hrobového místa, což vede mimo jiné k postupnému chátrání některých náhrobků. Nicméně celý tento problém skončil aférou s neetickým kupčením některých takto vlastně volných míst, které se provalilo na podzim roku 2012, což trochu více rozeberu v jiné části diplomové práce. Na relativně velkém množství hrobů jsou, často tedy spíše byly, různé sošky či ozdoby z bronzu. Problém pak je, že tyto ozdoby se líbí lidem, kteří touží po tom si snadno přivydělat a už nepřemýšlí nad tím, odkud vlastně tyto ozdoby berou. Proto především u poměrně nových hrobů jsou ozdoby ze všech možných jiných materiálů, jako třeba z různých druhů kamene nebo z keramiky. Nicméně na podobu hrobů má velký vliv i to, jestli a jaká „sezónní“ výzdoba se na ně dává. Myslím, že tak u třetiny hrobů se výzdoba hrobů během roku prakticky nemění, nebo je na nich zasazen nějaký neutrální keř či květina, které nepotřebuje během roku výraznější péči a ozdobou hrobu je tak především náhrobek samotný. V takovém případě může jít o hroby, o které se již nemá kdo starat. Často ovšem žijící příbuzní zesnulé osobnosti nebydlí v Praze nebo se z jakéhokoliv jiného důvodu nedostanou k péči o hrob vícekrát jak jednou či dvakrát ročně. V případě osobností, kdy jejich přímí či nepřímí potomci už nejsou či nemají možnost se o hrob starat, ale jde o významné osobnosti, se o ně stará často nějaká společnost či spolek, které se snaží o udržování památky této osobnosti různými aktivitami a jednou z nich je i péče o hrob nebo i organizování pietních aktů u tohoto hrobu (na vyšehradském hřbitově jich kromě Svatoboru je více, nějaké podrobněji budu zmiňovat v průběhu práce). Problém, jak řešit hroby význačných osobností, o které se nemá kdo postarat či o hroby, kde je socha známého autora se snaží vyřešit Správa pražského hřbitova, pod kterou patří i Vyšehrad, tzv. adopcími hrobů, o kterých se podrobněji budu zmiňovat také později. Rodinní příslušníci či zmíněné společnosti či spolky se tak často starají o to, jak dané hroby vypadají, jestli je na nich výzdoba, případně odklízí vypálené svíčky, povadlé květiny a jiné věci, které se na hrobě postupně hromadí díky návštěvníkům, kteří tak na tomto hřbitově projevují těmto známým osobnostem úctu.

Díky různé výzdobě hrobů lze na hřbitově sledovat, jak se mění roční doby a jaké svátky se blíží nebo v nedávné době minuly. V době dušiček a obecně na podzim na hřbitově převažovaly zapálené svíčky, květiny kvetoucí na podzim či jednodušší věnce. Čím víc se nicméně blížily Vánoce, tím více se na hrobech začínala objevovat výzdoba s neutrálními zimními motivy, například postříbřené věnce z větví jehličnatých stromů a ozdobené šíškami nebo ozdoby s jasně vánočními motivy. Mezi ozdoby s jasně vánočními motivy patřily různé dekorativní dárčky vyskládané na hrobě, často byla na hrobě nějakým způsobem naaranžovaná větev, která byla

Obrázek 6 Hrob Waldemara Matušky s výzdobou

ozdobená vánočními ozdobami na stromeček, občas se objevila dekorace v podobě andílků nebo i malý nazdobený vánoční stromeček. Často se objevovali i andílci v různých podobách, ať jako ozdoby na stromky či větve či jako figurky nebo obrázky na svícíncích. Ozdoby se zimní či vánoční tematikou se začaly objevovat v průběhu prosince, velké množství jich přibývalo víkend před Vánoci a dalo by se říci, že zbytek hrobů, které byly takto vyzdobeny, byly vyzdobeny v průběhu vánočních svátků.

Tato výzdoba, především ta neutrálně zimní, pak mizela poměrně pozvolna, což bylo dáno i poměrně dlouhou zimou, která přesahovala i do Velikonoc, což byl jeden z důvodů, proč se těsně před Velikonocemi tak na třetině hrobů daly najít zbytky vánoční či zimní výzdoby. Na myšlenku, že na hrobech byla tato výzdoba poměrně dlouho z důvodu počasí, mě přivedla jedna známá, která mi vyprávěla, jak se v době kalendářního jara vydala na rodinný hrob vyměnit výzdobu ze zimní na velikonoční a nakonec musela na náhrobní desce nechat vánoční věnec, protože zjistila, že k ní přimrzl. Další známá se zase pokoušela na hrob zasadit macešky v době, kdy se již začaly v květinářstvích prodávat jarní květiny a to nejen jako hřbitovní výzdoba. Vydala se tak na rodinný hrob s přepravkou plnou čerstvě koupených jarních květin. Ale půda byla ještě zmrzlá natolik, že se jí většinu macešek zasadit nepodařilo.

Obrázek 8 Hroby s velikonoční výzdobou

Dalším obdobím, které „nutí“ měnit živé majitele hrobů k nové proměně jsou Velikonoce. Jak jsem zmínila, tak asi především díky počasí mi tato proměna hřbitova přišla o něco více „nárazová“ než postupná proměna výzdoby z podzimní na zimní a vánoční. Pár hrobů bylo ozdobeno, dalo by se říci jarně, s jistým předstihem, největší proměnou však hřbitov prošel těsně před Velikonocemi a během velikonočních svátků. Na hrobech se objevila jasně velikonoční výzdoba v podobě zajíčků z různých materiálů, vajíček z různých materiálů zavěšených na desku hrobů či na větvičky umístěných na hrobě apod..

Na hrobech se ukázala i jistá neutrální jarní výzdoba, která pak po skončení Velikonoc začala převažovat a to nejčastěji v podobě čerstvě vysázených jarních květin jako jsou macešky nebo tulipány. Na několika hrobech se pomalu se probouzející jaro začalo ukazovat již těsně před Velikonocemi, kdy na několika hrobech v menším či větším množství rozkvetly sněženky. Nicméně i v době Velikonoc či pár týdnů po Velikonocích se dalo na hřbitově najít několik hrobů, které na sobě měly vánoční či zimní výzdobu, často se pak lehce tloukla výzdoba u dvou hrobů vedle sebe, kdy jeden byl ozdoben velikonočně a druhý vánočně.

Obrázek 7 Hroby s velikonoční i vánoční výzdobou

V létě pak dokvétají na hrobech různé květiny, které na jaře na hrobech byly vysázené nebo kvetou květiny letní. Celoročně, často během nějakého výročí se téměř na všech hrobech objevují jednoduché zapálené svíčky, věnce či řezané květiny.

Na hřbitově se objevuje i několik hrobů velice mladých lidí nebo i dětí. Určitý typ výzdoby hrobů tak lze sledovat i podle stáří člověka zde pohřbeného a nejvýrazněji se právě liší výzdoba hrobů několika těchto dětí. O tom, jak taková výzdoba hrobu dítěte vypadá, se zabývá například L. Layne v článku *He was a real baby with baby things*. Dle

Layne mohou být tyto ozdoby jak genderově neutrální tak genderově podmíněné. Pokud se objevují neutrální motivy, tak jde o motivy andělů, kdy anděl reprezentuje zemřelé dítě (a to již od 19. stol.), toto dítě tak vlastně dostane na hrob samo sebe. Dalšími genderově neutrálními věcmi bývají plyšová zvířata. Genderově podmíněné pak bývají panenky či nějaké hračky laděné do růžova u holčiček. U chlapců jde o věci laděné do modra nebo hračky jako autíčka. Tyto hračky se na hrobě pak často objevují v době narození dítěte, jako dárek k narozeninám, což už je protikladem výzdoby hrobů dospělých, na které se naopak většinou vzpomíná v době úmrtí. (Layne, 2000) Toto se projevuje právě i na hrobech dětí pohřbených na vyšehradském hřbitově, kdy právě v době narození dítěte se na jeho hrobě objevila spousta různých hraček a téměř minimum květin.

2.3.1.5   Dodatečné pohřby na vyšehradském hřbitově

Jak jsem zmiňovala v počátku této kapitoly, tak po hygienické reformě Josefa II. byly hřbitovy v Čechách vykázaný za města a nadále se nesměly budovat v blízkosti kostelů velkých měst. V té době byly běžné morové rány a jiné nemoci, na které v krátké době umřelo velké množství lidí, a městské hřbitovy u kostelů nebyly nafukovací. Kromě určitého zlepšení hygienických podmínek po tomto kroku mělo toto rozhodnutí i další pozitivní dopady – tím že se dostal hřbitov na okraj města, nebyl takový problém v případě nutnosti hřbitov rozšířit o další část pole. Vyšehradský hřbitov ovšem na vyšehradském kopci zůstal a i když se původně nacházel vedle polí, tak díky pozdější zástavbě v okolí kostela už nebylo možné hřbitov rozšiřovat. Tento hřbitov má tak velice omezenou kapacitu a proto se především v současné době vede čím dál víc diskuzí o tom, kdo by měl či mohl na pár volných místech, či místech, která by se časem mohla uvolnit, být pohřbený.

Ještě před pár desítkami let tento problém nebyl ještě tak veliký, přece jen hřbitov se k účelu pohřbívání významných osobností nepoužívá zase tak dlouhou dobu. Proto se i občas našla možnost dodatečného pohřbení některé osobnosti, která zemřela například v zahraničí či mimo Prahu. Pár měsíců nebo i let po jejich smrti pak někdo z jejich příbuzných či obdivovatelů navrhl, aby ostatky tohoto člověka byly přeneseny zpět do Čech a nejlépe právě na vyšehradský hřbitov. U aktu převozu ostatků je potřeba především souhlas žijících příbuzných. Dále je potřeba najít na hřbitově vhodné místo, kam budou ostatky uloženy a v tomto případě je potřeba konzultace mimo jiné se Správou pražských hřbitovů, Vyšehradskou kapitulou nebo spolkem Svatobor. V případě, že se konaly či konají dodatečné pohřby přímo do hrobky Slavín, tak se do organizace převozu ostatků

a jejich pietní uložení v této hrobce zapojuje spolek Svatobor. Některé z převozu, které již proběhly, mi popsal opět pan Potoček: „*Jednak když zemřel Rafael Kubelík, tak ta urna s ostatky se převezla ze Švýcarska. Tak to byl ten pohřeb do stejné hrobky, kde je jeho otec Jan Kubelík. A v rámci té rekonstrukce, páč to spadalo do stejné doby, tak hlavní práce byla architekta, ale já jsem k tomu dával tu druhou věc, jak to má vypadat. Tak jsem do toho projektu zapracoval, že ta deska kde je Alfons Mucha a Jan Kubelík, tak se vyměnila a dostali se tam všechny tři jména a stejně tak se v té kryptě ta deska vyměnila. No a o deset let později nás požádal Josef Suk, že má možnost, že projednává, že by byly přeneseny do vlasti ostatky Oskara Nedbala. On si vzal život v roce 1930 v Záhřebu, kdy byl... a byl uložen v Záhřebu, kde je taky hřbitov hrdinů a podobně. No a Josef Suk požádal, aby byl přenesen do vlasti a sem. No a na tom jsme spolupracovali a to jsem zase vymyslel to, že tam je taková šťastná náhoda, že v řadě těch desek za tím pomníkem, který byly postupně doplňovány podle pohřbu, tak tam najednou byla jedna deska, kde byly pohřby dva o 30let starší, protože byli sem přeneseni dodatečně. Otakar Machák, pěvec a Karel Hoffman, houslista. No a pak to pokračuje chronologicky dál. Tak sem říkal, že když je tu deska s dvěma dodatečnými pohřby, tak jí vyměníme a uděláme tam tři dodatečné pohřby. A našel sem v tom i další logiku. Protože když bylo v roce 1893 založeno to slavné České kvarteto, tak od počátku a po celou dobu své existence tak byl prvním houslistou ten Karel Hoffman, co tam byl přenesen a violu po dlouhý období hrál Oskar Nedbal. Čili to byli kolegové.“*

2.3.1.5.1 Převoz ostatků Vlasty Buriana

V případě převozu ostatků Vlasty Buriana měla hlavní slovo Společnost přátel Vlasty Buriana, respektive z iniciativy této společnosti k převozu Burianových ostatků na Vyšehrad došlo – povolení k tomuto činu samozřejmě musela dát rodina. Stručné představení této Společnosti provedu v příští kapitole, v této podkapitole se budu věnovat právě převozu Burianových ostatků. O tomto převozu lze najít relativně hodně informací v médiích, především tedy na internetu – k převozu došlo v roce 2002, tedy v době, kdy už byl internet „rozjetý“ se vším všudy. Nicméně jako hlavní zdroj pro popis tohoto převozu jsem využila informací, které mi v rámci výzkumu v rozhovoru poskytl hlavní iniciátor tohoto přesunu, jeden ze zakládajících členů Společnosti přátel Vlasty Buriana, pan Petr Holík.

Pro přesun Burianových ostatků se pan Holík rozhodl v momentě, kdy se před lety procházel po vyšehradském hřbitově a zamýšlel se nad osobnostmi zde pohřbenými. Mimo

jiné míjel spoustu známých a dobrých herců a přišlo mu líto, že zrovna jeho oblíbený herec a dle jeho slov geniální komik zde pohřbený není. Uvědomil si, že vlastně ani neví, kde Vlasta Burian pohřbený je. Po nějaké době pátrání zjistil, že jeho urna je v rodinném hrobě na Vinohradském hřbitově a že ve stejném hrobě je i jeho manželka Nina, s kterou na sebe byli dle slov pana Holíka velice vázáni. Prý se říká, že Nina zemřela pouhé tři měsíce po svém manželovi žalem. Když proto Společnost přátel Vlasty Buriana zjistila, že jsou ve stejném hrobě na Vinohradech, rozhodla se, že je na Vyšehrad přesune oba.

Následovalo kolečko zařizování a obíhání úřadů, souhlas rodiny není totiž to jediné, co je k převozu ostatků potřeba. Jedním z hlavních problémů ovšem bylo vymyslet, na již velice zaplněném hřbitově, samostatné místo, na které by mohly být uloženy ostatky manželů Burianových. Do hrobky Slavín, i když tam nějaké místo bylo, urny ukládat nechtěl, stejně tak do hrobu, který patří Nadaci umělce. Jedním z důvodů, proč neuložit jejich ostatky do jednoho z těchto hrobů byl ten, že chtěli, aby Burian s manželkou byl v samostatném hrobě. Dalším důvodem, proč Buriana a jeho ženu neukládat konkrétně do hrobu Nadace umělce byl ten, že jde o menší a poměrně zastrčený hrob, na který pravděpodobně mnoho lidí narazí spíše náhodou. Pak se pan Holík procházel dle jeho slov nejuctivější uličkou, v které je pohřbený Antonín Dvořák, Karel Čapek, Mikolaš Aleš a kde byl před pár lety pohřben i Waldemar Matuška. V této uličce stával v odbočce velký koš, do kterého bylo možno odhazovat různé povadlé květiny a poničené ozdoby hrobů. Tyto koše bývají poměrně veliké, aby se do nich vešly i ozdoby a věnce. Pan Holík se tak u tohoto koše v té uličce zastavil a dospěl k názoru, že by to bylo výborné místo k uložení ostatků manželů Burianových, díky velikosti koše by se sem hrobové místo bez větších problémů vešlo. Kromě jmenovaných osobností v této uličce pohřbených vybrané místo mělo pro pana Holíka i zvláštní symboliku – Burian si dle jeho slov hodně vytrpěl díky obvinění z kolaborace po druhé světové válce. I široká veřejnost na Buriana dle slov pana Holíka díky tomuto obvinění na nějakou dobu zanevřela a proto pro něj symbolika toho, že místo jeho posledního odpočinku se bude nacházet v místě, kde se původně nacházel koš, byla důležitá – toto místo tak symbolizuje to, že Češi s Burianem tehdy zacházeli jako s odpadem.

Dále bylo potřeba dohodnout se s Vyšehradským proboštvím o přesunutí Buriana na tamní hřbitov, stejně jako s magistrátem hlavního města Prahy a se Správou pražských hřbitovů, která má vyšehradský hřbitov na starosti a s mnoha dalšími institucemi. Stejně tak se rozhodl, že by bylo slušné, o tomto přesunu informovat spolek Svatobor, což učinil při schůzce s panem Potočkem, přes kterého spolek Svatobor tento přesun posvětil. Dle

slov pana Holíka šlo sice o běh na dlouhou trať, ale k jeho příjemnému překvapení se všude setkal se vstřícností. Záštitu nad celou akcí pak převzalo Ministerstvo kultury, v jehož čele tehdy stál pan Pavel Dostál a ministerstvo darovalo určitou částku na výstavbu tohoto hrobu. Zorganizovat přesun a vybudování nového hrobu je nicméně poměrně nákladná záležitost, proto se pan Holík rozhodl pro určité šetření a podobu náhrobního kamene se rozhodl sám navrhnout.

V době převozu ostatků manželů Burianových, v počátku února 2002, byly urny s ostatky dva dny vystaveny v kočárkárně Rudolfiny ve skleněné skříňce, kde je v této podobě přivezl mercedes pohřební služby. Po dvou dnech byla tato skříňka převezena na Vyšehrad, kde byl již zhotoven a připraven hrob. Před uložením ostatků do tohoto hrobu byla provedena zádušní mše vedená profesorem Tomášem Halíkem v bazilice sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, po ní následovalo uložení uren do hrobu.

Hrob byl původně zdoben bronzovou bustou Vlasty Buriana, kopií busty, která se nachází v divadle F. X. Šaldy v Liberci, v městě, odkud Vlasta Burian pocházel. Ale jak je v českých zemích dobrým zvykem, nikde nic dlouho nevydrží, speciálně pokud z toho koukají peníze. Busta byla ukradena poměrně záhy po její instalaci na hrobě a s největší pravděpodobností skončila v některém ze sběrných dvorů, stejně jako mnoho dalších bronzových bust či jiných ozdob nacházejících se nejen na tomto hřbitově. Společnosti přátel Vlasty Buriana bylo jasné, že šance na návrat původní busty jsou nulové a další možnost přivýdělků dalším zlodějům dávat nehodlala. Proto bylo jasné, že náhrada za bustu, ať bude jakákoliv, nebude z bronzu. Při přemýšlení nad podobou nové plastiky nakonec padla volba na vyrobení plastiky rukou Vlasty Buriana, s kterými král komiků ve svých filmech předváděl velice zábavnou mimiku a kterými byl pan Holík vždy velice fascinován. Z filmů a dobových fotografií tak byla vytvořena plastika Burianových rukou a to z tvrdé keramiky a tato plastika byla na hrob připevněna. I tyto ruce mají svou symboliku – jedna směřuje k nebi, odkud Vlasta Burian získal svůj talent. Druhá ruka směřuje do uličky, k divákům, kterým svůj talent Burian předával. Další, lehce poťouchlou podobu, kterou těmto rukám pan Holík připisuje, je to, že ruce na hrobě i v podobě v jaké tam jsou, mohou evokovat, jako že z hrobu někdo vylézá. Na výrobu této plastiky byl doporučen Národní galerií sochař a výtvarník Tomáš Vejvodovský. Plastika rukou byla instalována v únoru 2007, několik let po krádeži busty. Při této příležitosti a zároveň příležitosti 45. výročí úmrtí Buriana se uskutečnil u hrobu pietní akt. Když jsem se po hřbitově pohybovala v rámci svého výzkumu, tak jsem poměrně často slyšela z úst návštěvníků nějaký komentář k této plastice rukou. Tento komentář byl v absolutní většině

pozitivní, mnoho lidí se i snažilo svými rukama gestikulací rukou na náhrobku napodobit (většinou s úsměvem na tváři a neúspěšně).

V současné době je hrob Vlasty Buriana evidován jako hřbitovní místo, které je psáno na Společnost přátel Vlasty Buriana, jmenovitě právě na pana Petra Holíka. Hrob má dle jeho slov v péči Ministerstvo kultury, které vynakládá hlavní finanční částky na údržbu tohoto hrobu, naposledy byl kámen na náhrobku ošetřen před prosincovým pietním aktem (2012), právě na náklady ministerstva. Úpravu tohoto hrobu zajišťují často členové Společnosti, když se jdou projít po Vyšehradě, tak se u hrobu zastaví a hrob očistí.

3 Vyšehradský hřbitov jako místo setkávání živých

Pro mne samotnou je na Vyšehradě nejzajímavější hřbitov, kvůli kterému jsem v posledních letech navštěvovala Vyšehrad především. V posledních pár letech jsem Vyšehrad navštěvovala tak jednou za rok za dva, převážně s babičkou, která bydlí relativně nedaleko. Babička je velký nadšenec architektury a sochařství, navštěvuje i kurzy architektury na univerzitě třetího věku. S babičkou je při návštěvě Vyšehradu pak největší zábavou právě hřbitov. Zhruba tak u poloviny soch, které jsou součástí náhrobků je schopná říci, kdo je udělal (a většinou neváhá a okamžitě vám to sdělí). Při procházení se mezi hroby ukazuje na jednotlivé hroby sochařů se slovy: *„Toho jsem znala. Tohodle taky. S tímhle jsme byli tehdy a tehdy v hospodě, támhle ten byl u nás na večeři. A tenhle dědu učil a potkala jsem ho, když jsem mu šla tehdy a tehdy naproti.“* Asi bych měla dodat, že děda je akademický sochař. Procházku po hřbitově často završí zastavením se u hrobu PhDr. Olega Podgorného, ředitele hudebního festivalu Pražské jaro, s historkou o tom, jak se jim zhroutil při příchodu do družiny, v které tehdy učila. Druhý den se ze zpráv v rádiu dozvěděla, že zemřel.

Vyšehrad jsem navštívila několikrát na jaře a v létě 2012, před samotným začátkem výzkumu na diplomovou práci. Většinou jsem strávila nejdelsí čas právě na hřbitově. Rodinu se po pár týdnech mého výzkumu začala bavit mými prohlášeními po návratu ze hřbitova, jak je tam krásně, že je tam ticho a zpívají ptáci a dospěli k názoru, že je jen otázkou času, kdy se tam nastěhují. Tento hřbitov má své kouzlo, kvůli kterému na něj míří i mnoho návštěvníků z ciziny. Ti se tam občas objevují ať v rámci komentované prohlídky, tak s papírovým průvodcem v ruce. Často se pak shánějí po osobnostech jako Bedřich Smetana, Antonín Dvořák nebo Alfons Mucha. U Čechů mě překvapuje otázka, kterou nicméně dostávám poměrně pravidelně – *„Nevíte náhodou, kde je zde pohřbený Václav Havel?“* Mínění, že je Václav Havel pohřbený na vyšehradském hřbitově, mě pravděpodobně nepřestane udivovat. Zemřel relativně nedávno a informace, že bude pohřbený v rodinné hrobce na Vinohradech, proběhla všemi možnými médii před i po pohřbu mnohokrát. Dokonce jedna starší dáma měla tendenci mě přesvědčovat, že byla na vyšehradském hřbitově pár týdnů po pohřbu a že tam schválně šla právě kvůli Havlovi se slovy, že měla pocit, že někde v Severní arkádě právě jeho hrob viděla. Každý, kdo se mě na místo hrobu prezidenta Václava Havla zeptá, se pak diví, že zrovna on tam není. Myslím, že na tomto příkladu se dá poznat, co tamní hřbitov pro mnoho Čechů pravděpodobně znamená a jak ho vnímají.

Poslouchání komentářů návštěvníků k osobnostem na Vyšehradě pohřbených je občas opravdu zajímavé a občas i poněkud veselé. Například u hrobu Vladimíra Ráže jsem několikrát slyšela zvolání: „*Hele, král Miroslav!*“ U hrobu Vlasty Buriana zase poznámky typu: „*Koukej, tady je Burian. No jo, to je jasný, že tu je on, podle těch rukou...*“ s poukazem na plastiku, kterou na náhrobku má. Na hrobě Karla Čapka se zase objevily dopisy od dětí, které mu děkují za pohádky. Nad těmito dopisy se často lidé rozplývali s tím, jak je to roztomilé. Poměrně časté je, že se skupinka, která zrovna stojí nad nějakým hrobem, nemůže dohodnout, o koho že vlastně jde. V několika případech jsem viděla, že tento spor byl rozřešen v duchu 21. století – někdo ze skupiny vytáhl chytrý telefon a debatu utnul přečtením informace o dané osobnosti z internetu.

Nicméně ze začátku výzkumu mě často poměrně překvapilo, že po skončení rozhovorů s návštěvníky se mě občas zeptali na radu, kde je kdo pohřbený a výjimečně i na historii hřbitova. To mi časem přišlo přirozené, po skončení rozhovoru pravděpodobně usoudili, že když tam podle všeho už chvíli chodím a dělám tam výzkum, tak že bych o tom hřbitově mohla a dost možná i měla něco vědět. Tak pravděpodobně dospěli k názoru, že bych jim mohla být i užitečná, když už jsem je v rámci jejich procházky zastavila. Nicméně důsledkem bylo, že jsem si pomalu a jistě začala připadat jako rozcestník a živý inventář hřbitova. Pár návštěvníků se poté, co zaslechli, že někomu radím, zastavilo a zeptalo se mě na osobnost, po které pátrali oni. Jak výzkum pokračoval, tak mi přišlo, že začínám asi s hřbitovem nějakým způsobem srůstat – návštěvníci se mě začali ptát, včetně cizinců, kde je kdo pohřbený a to navzdory tomu, že bych je před tím zastavovala kvůli rozhovoru nebo by zaslechli, že někomu zrovna radím.

3.1 Pietní akty

Pietní aktem se uctívá památka určité významné osobnosti nebo skupiny osob, které např. zahynuly při nějakém neštěstí (válečném, přírodním, nehoda atd.) a nebo jde o společensky významnou osobnost, za jejíž činy jí chtějí lidé vzdát tímto způsobem hold. Vyšehradský hřbitov je místo pro pietní akty jako stvořené. A to jak prostředím, v kterém se nachází, tak typem osobností zde pohřbených. Pietní akt je rituál a rituál může být popsán a vysvětlen mnoha způsoby. Dle mého názoru k popisu a vysvětlení pietního aktu jakožto rituálu hodí definice, s kterou pracuje Connerton v práci *How societies remember*. Dle něj nejlepší definici nabízí Lukes, který tvrdí, že se termín rituál používá k odkazování k aktivitě symbolického charakteru, který má určená pravidla a která obrací pozornost účastníků na předměty myšlení a cítění, které pro ně mají zvláštní charakter. (Connerton 1989:44)

V případě pietních aktů tak dle mého názoru je tak účelem pietního aktu obrátit pozornost na osobnost, k jejíž uctění památky se tento rituál koná a zdůraznit její či jeho zásluhy, kterých se dle organizátorů daný člověk zasloužil. Connerton popisuje rituál jako akt, u kterého je tendence stylizace, stereotypu a opakující se aktivity a nejsou uskutečňovány pod momentálním vnitřním popudem. Což platí i pro pietní akty, tyto akty (především pokud se konají každoročně a ne pouze jednou za pár let k příležitosti nějakého většího výročí) mají po několika letech ustálenou podobu, která se opakuje každý rok. Jediným rozdílem je pak to, že na každém pietním aktu je pozván jako host někdo jiný či se prezentuje jiný text, nicméně organizace a základní podoba pietního aktu je pak vždy stejná. Rituály nejsou jen formální a neomezují svůj efekt pouze na dobu, kdy probíhají. Což v případě pietního aktu znamená, že je v jeho průběhu zdůrazněno, že je to již tradiční setkání u hrobu dané osobnosti a datum a místo konání je připomínáno dlouho dopředu. Rituály se odehrávají na speciálním místě v určitou danou dobu – v případě pietních aktů pak jde o místo neštěstí, často o hrob dané osobnosti a datum je většinou určeno datem úmrtí osobnosti. Ale cokoliv se demonstruje v rituálu, tak prostupuje nerituální chování a mentalitu. Rituály mají význam a vyjadřují respekt k sadě dalších nerituálních aktů, k celému životu komunity. Rituály mají schopnost dát hodnotu a smysl životu těch, kdo ho performují (kdo se ho účastní). Všechny rituály jsou opakovány automaticky, což dle Connertona implikuje kontinuitu s minulostí. Rysem takovýchto rituálů, který všechny sdílejí, a který je odděluje od obecnější kategorie rituálů, je, že nejen jednoduše naznačují kontinuitu s minulostí, ale explicitně takovou kontinuitu hlásají. Pietní akty tak často zdůrazňují důsledky určité smutné události, díky které je daný pietní akt organizován či k zdůraznění významu osobnosti, pro kterou je tento akt pořádán. Účastníci pietního aktu dávají najevo, že pro ně tragická událost či osobnost měli určitou symbolickou hodnotu a tím, že pietní akt organizují nebo se ho účastní jako diváci, tak dávají najevo, že pro ně minulost, která souvisí s touto událostí či osobností tohoto pietního aktu je důležitá. Connerton také tvrdí, že všechny rituály musí být někdy vynalezeny/ustaveny a v průběhu doby, kdy existují, jsou náchylné ke změně ve svém významu. (Connerton 1989:44-45) Většina pietních aktů na Vyšehradě je organizována různými společnostmi, které se zabývají osobností či osobnostmi, pro kterou pietní akt pořádají. Tyto společnosti či spolky neexistují jen pro to, aby připomínaly ritualizovanými pietními akty smrt dané osobnosti, ale i během celého roku nějakým způsobem připomínají danou osobnost či osobnosti jinými akcemi, např. různými přednáškami o dané osobnosti, výlety spojené s životem

osobnosti nebo podporují vydávání publikací, které daná osobnost buď sama napsala, nebo které se dané osoby týkají.

Na vyšehradském hřbitově se odehraje každoročně několik pietních aktů. Některé se odehrávají pravidelně, každý rok v den smrti dané osobnosti a některé při příležitosti nějakého většího výročí této osobnosti. Například každoročně, už několik desetiletí, se odehrává pietní akt u hrobu Karla Čapka a to 25. prosince, v den kdy podlehl zápalu plic v roce 1938. Dalším pravidelným pietním aktem je již zmíněný pietní akt u hrobu Bedřicha Smetany a to 12. 5. v rámci zahájení Pražského jara.

Většina dalších pietních aktů se odehrává na vyšehradském hřbitově většinou spíše v době nějakého výročí. Například v roce 2012, v roce Boženy Němcové, se odehrál vedle mnoha dalších akcí i pietní akt u jejího hrobu na Vyšehradě a to k příležitosti 150. výročí jejího úmrtí. Dalším pietním aktem, který byl pořádán hned k příležitosti několika výročí, které se v roce 2012 sešly, byl pořádán k památce Vlasty Buriana. Data konání pietních aktů jsem se snažila během svého výzkumu sledovat, a pokud to bylo možné, se jich i účastnit.

Při pořádání pietního aktu se připisuje určitá symbolika té osobnosti, respektive jeho tělu, u kterého se vlastně pietní akt pořádá. Na toto konto Katherine Verdery tvrdí, že zacházení s mrtvými těly významných osobností lze různě symbolicky manipulovat. Což podle mého názoru souvisí i s organizací pietních aktů. Tyto akty mají totiž určitou zavedenou podobu a nějakým způsobem se využívá určitá symbolika přisuzovaná osobnosti, pro kterou se pietní akt pořádá. Podle Verdery pak záleží na konkrétní politické a společenské situaci, kdy se s tělem nějakým způsobem manipuluje (ať jde o fyzické přemístění těla nebo určité obřady s tělem spojené). Nejde o pozůstatek konkrétní derivace od specifického těla, které vytváří efekt, ale lidé, kteří věří v původ. Mrtvé tělo má význam ne samo o sobě, ale skrze kulturně zavedené vztahy k mrtvému, skrze způsob specifičnosti mrtvé osoby a důležitosti, která je konstruovaná. (Verdery 1999: 27-28)

Verdery uvádí, že mrtvá těla mají například tu výhodu, že jako symboly samy za sebe nemohou mluvit (i když to kdysi dělaly). Slova mohou být dávana do jejich úst – často s dvojznačným významem – nebo jejich vlastní slova mohou nabýt jiného významu vytažením z kontextu. Různí lidé mohou uplatnit mrtvé jako symboly, což znamená, že tyto mrtví by měli znamenat to samé pro všechny přítomné, i když ve skutečnosti mohou pro každého znamenat něco jiného. Vše toto sdílené je všemi lidmi rozpoznáno skrze tuto osobu jako něco důležitého. Jinými slovy, vše co dává mrtvému tělu symbolickou účelnost

v politicky cenné dvojznačnosti, tak má schopnost evokovat různé pochopení. (Verdery 1999: 29)

V případě každoročně pořádaných pietních aktů na vyšehradském hřbitově často hraje roli určitá společnost, jak jsem již zmínila výše, která má na starosti často významnou část organizace tohoto aktu. Příkladem jsou zmíněné akty u hrobů Karla Čapka, Bedřicha Smetany nebo Vlasty Buriana. Občas probíhají pietní akty v rámci ukládání urny nedávno zemřelé osobnosti do hrobu na Vyšehradě (např. na jaře roku 2012 zesnulé Zity Kabátové do hrobu Nadace Život umělce) nebo při převozu ostatků osobnosti z nějakého hřbitova na vyšehradský hřbitov (např. při převozu ostatků Karla Hynka Máchy, který byl do Prahy z Litoměřic převezen v roce 1938 a na Vyšehradě za velké manifestace proti tehdejší okupaci pohřben v květnu 1939 nebo Vlasty Buriana před 11 lety). Tím, že se některé z jmenovaných aktů pořádají pravidelně, tak mají už zavedenou podobu, například v případě pietního aktu u hrobů obou Čapků pronáší či předčítá nějaké dílo někdo, kdo měl či má určitou morální, literární či jinou návaznost na některá z děl bratří Čapků. V případě pietního aktu u hrobu Karla Čapka se také pravidelně čte úryvek z nějakého jeho díla, které má nějakou souvislost se současným děním. Tyto proslovy a čtení výňatků z děl mrtvých autorů právě mají specifickou symboliku, o které mluví Verdery, symboliku, kterou jim představitelé tohoto aktu chtějí přiřknout. Stejně tak si nicméně mohou všichni aktéři tyto proslovy a výňatky z děl vykládat po svém.

Prvním pietním aktem, kterého jsem se zúčastnila na vyšehradském hřbitově, byl akt konající se 12. 5. 2012, k uctění památky Bedřicha Smetany. Tímto pietním aktem se každoročně zahajuje hudební festival Pražské jaro. V rámci tohoto pietního aktu byly také položené věnce na hroby Antonína Dvořáka, Zdenka Fibicha a Josefa Suka a celý pietní akt byl (jako každý rok) pořádán pořadatelem Pražského jara. Nebylo zrovna nejkrásnější počasí – ráno pršelo a značnou část dopoledne mrholilo, což se pravděpodobně projevilo na ne zrovna největší návštěvnosti, navzdory tomu, že tento pietní akt se odehrává pravidelně a předpokládám, že asi bude o něco známější, než většina ostatních pietních aktů, které se odehrávají na vyšehradském hřbitově spíše výjimečně. Tím že tam bylo i méně lidí, tak nebyl takový problém se dostat do popředí a sledovat, co se během aktu odehrává. Tím, že to byla nicméně moje první návštěva Vyšehradu, kdy už jsem byla tak na 90% rozhodnutá, že zde budu dělat výzkum, tak jsem celý akt sledovala také trochu jinými očima, než kdyby tomu tak nebylo. Kromě fotoaparátu jsem v ruce třímala blok, do kterého jsem vesele dělala poznámky a který právě kvůli mrholení dostal poprvé slušně zabrat.

V tomto odstavci popisují spolek Nadace Život umělce, který je jistou obdobou spolku Svatobor, o kterém bude podrobnější řeč na dalších stránkách této práce. Na žádném pietním aktu či uložení urny do jejich hrobu na vyšehradském hřbitově jsem sice nebyla, ale v říjnu 2012 byla uložena do jejich hrobu na jaře téhož roku zesnulá Zita Kabátová, což je dle mého názoru další vhodný motiv pro krátké představení této nadace v mé práci. Nadace Život umělce byla založena v roce 1992 a jejím zřizovatelem jsou tyto profesní organizace – Herecká asociace, Asociace hudebních umělců a vědců, Svaz autorů a interpretů, UNIE – Odborový svaz orchestrálních hudebníků ČR, UNIE – Odborový svaz profesionálních zpěváků ČR a Umělecké sdružení Artes. Svou činnost zaměřuje Nadace především na čtyři základní věci – Aktivní podporu mladých výkonných umělců, Podporu projektů, Podporu výkonných umělců seniorů a na činnost s názvem Nezapomeneme. V rámci projektu Nezapomeneme Nadace spravuje a pečuje o pietní místo na vyšehradském hřbitově. V tomto hrobě jsou kromě Zity Kabátové také ostatky Vlasty Fabiánové nebo Zuzany Navarové. (26. 1. 2013, <http://www.nadace-zivot-umelce.cz/>) Tento hrob se nalézá na území původního hřbitova, který patří pod původní kostel sv. Petra a Pavla na Vyšehradě – to znamená, že ho návštěvník hřbitova najde při vystoupení po uzounké cestě, která se nachází lehce napravo před ním při vstupu na hřbitov jižním vchodem (vchodem od kostela).

3.1.1 Vzpomínka na Vlastu Buriana

Vzpomínka na Vlastu Buriana byla pořádána Společností přátel Vlasty Buriana a tato vzpomínka patří zrovna mezi ty vzpomínky, které se odehrávají nepravidelně, v rámci nějakého významnějšího výročí či k příležitosti nějaké události. Při popisu vzpomínky budu čerpat jak z poznámek ze zúčastněného pozorování, tak ze semi-strukturovaného rozhovoru s panem Petrem Holíkem, s ředitelem Společnosti přátel Vlasty Buriana a hlavním organizátorem této vzpomínky. Nejdříve stručně představím Společnost a pak popíšu Vzpomínkový akt jako takový.

3.1.1.1 Společnost přátel Vlasty Buriana

Společnost byla založena v roce 1997 a to na popud bratrů Petra a Pavla Holíků a Pavla Manga. Tito tři pánové se procházeli po Dejvicích, odkud pan Mang pochází. Když procházeli kolem jedné vily, tak se pan Mang rozvzpomněl, že do této vily chodil do školky a že v této vile bydlel Vlasta Burian. Bratři Holíkové se podivili nad tím, že na této vile není žádná deska, která by tuto informaci sdělovala lidem, kteří tu procházejí. Všichni tři se tak rozhodli, že s tím něco musí udělat. Vznikl tak kromě nápadu pořízení plakety,

kteřá bude připevněna na tuto vilu i nápad se založením Společnosti přátel Vlasty Buriana. Společnost byla založena poměrně záhy a její první akt bylo právě v roce 1998 připevnění pamětní plakety na vilu Vlasty Buriana. (2. 5. 2013, <http://www.vlastaburian.info/>)

Společnost přátel Vlasty Buriana, se pak ve svých počátcích zasloužila o vyrobení a připevnění několika dalších plaket či bust o Vlastu Burianovi v místech, kde tento herec působil. Například ke spolupráci k vytvoření busty oslovili Josefa Nálepu, sochaře, kterému jako jedinému dovolil Dalí, aby ho portrétoval. Posléze společnost začala pořádat různé další akce, kdy každý člen se zaměřuje na pořádání něčeho konkrétního, v čem se vyzná. Například právě pan Petr Holík pořádá, respektive je hlavní osobou při organizaci těch různých vzpomínkových aktů, kdy tuto svou na první pohled poněkud truchlivou úlohu bere s humerem a prohlašuje, že by si mohl otevřít pohřební společnost se specializací na organizaci pohřbů nebo převozů celebrit. Nebo jeho bratr, Pavel Holík, se zajímá o sport, proto organizuje akce okolo vyhlašování ceny Brankáře sympat'áka, která se pořádá pod hlavičkou Společnosti.

Dle slov pana Petra Holíka se Společnost v současné době snaží především o rehabilitaci Vlasty Buriana a to nejen legislativně, ale také v očích široké veřejnosti. Obvinění Vlasty Buriana z kolaborace s Němci během 2. světové války už bylo staženo v 90. letech minulého století, proto se Společnost v současnosti snaží o pořádání různých akcí pro veřejnost, které tak představuje Vlastu Buriana z různých úhlů. Jednou z nejzásadnějších věcí, o kterou se Společnost, a především tedy organizačně pan Petr Holík zasadil, bylo převezení ostatků Vlasty Buriana na vyšehradský hřbitov, což se povedlo v roce 2002.

3.1.1.2 Podoba a organizace Vzpomínkového aktu z prosince 2012

Jak jsem se zmínila výše, tak tento Vzpomínkový akt byl spíše výjimečný, na vyšehradském hřbitově se každoročně neodehrává. Společnost se rozhodla pořádat tento akt v roce 2012 z několika důvodů, kdy hlavním bylo to, že se na tento rok sešlo několik výročí a Společnost se tak rozhodla je shrnout jednou větší akcí, než několika drobnými. Jedná se o výročí 50 let od smrti Vlasty Buriana, 15 let vzniku Společnosti, 10 let převezení Vlasty Buriana na Vyšehrad, 5 let od předání Burianovi řádu Rytíře v oboru a 2 filmů, jejichž premiéra se konala před 80 lety. Celý vzpomínkový akt se konal v neděli 16. prosince 2012.

Vzpomínka na Vlastu Buriana byla rozdělena na dvě části – nejdříve byl liturgický obřad odehrávající se v bazilice Sv. Petra a Pavla na Vyšehradě od 13:00, po cca 45 minutách se účastníci této bohoslužby přesunuli na hřbitov k hrobu Vlasty Buriana, kde vzpomínka pokračovala dalších zhruba 10 minut. Při usednutí do lavic baziliky před sebou každý návštěvník našel papírek s programem liturgického obřadu, dle kterého bohoslužbě slova předsedal J. Exc. Mons. Karel Herbst.

Když jsem hovořila s panem Holíkem o organizaci celé této vzpomínky, tak několikrát zdůraznil, že Vlastu Burianovi, se král komiků neříkalo pro nic za nic. Sám by si prý nějakou ryze smutný pietní akt nepřál, protože byl vlastním založením veselý. Proto se pan Holík snaží při organizaci podobných akcí o to, aby vše proběhlo důstojně, ale ne nutně úplně smutně a truchlivě. Motiv konání části této vzpomínky v kostele na Vyšehradě byl poměrně jasný, dle slov pana Holíka byl Vlasta Burian věřící, i když ne vyloženě praktikující, což bylo dáno i jeho vysokým pracovním vytížením. Vše co bylo v rámci této vzpomínky na Vlastu Buriana zorganizováno, bylo z jednoduchého důvodu – všechno nějakým způsobem vedlo k Vlastovi Burianovi, například nějakým způsobem k hrám, v kterých hrál nebo k jeho zálibám.

Pan Holík tak při organizaci pietního aktu oslovil například tenora Mariana Vojtka, aby během liturgie zazpíval několik skladeb a to i

z toho důvodu, že pan Vojtko pochází ze Slovenska. Dle slov pana Holíka Vlasta Burian

přece nebyl pouze českým hercem, ale československým. K přednesu dalších skladeb pan Holík oslovil sopranistku národního divadla Alžbětu Poláčkovou, která v Národním divadle mimo jiné zpívá roli Mařenky v Prodané nevěstě. Paní Poláčková byla oslovena proto, že Vlasta Burian v době svého mládí zpíval také v opeře a to právě v Prodané nevěstě roli Principála. S oběma zpěváky pan Holík dopředu zkonzultoval, jaké písně během obřadu zazní, aby nešlo o klasickou zádušní mši. Proto paní Poláčková zpívala Aleluja z Exultate jubilate od W. A. Mozarta, pan Vojtko Biblickou píseň Hospodin jest můj pastýř od Antonína Dvořáka a společně zazpívali O Sanctissima, O Pissima od Antonína Dvořáka. V průběhu liturgie zaznělo několik dalších skladeb, které byly hrány na

Obrázek 9 Vzpomínka u hrobu Vlasty Buriana

varhany či trubky, bez zpěvu. Dle mého soudu zněly všechny skladby v prostorách baziliky s perfektní akustikou opravdu krásně.

Liturgie začala skladbou od Jeremiahe Clarka a následovalo liturgické zahájení osobou pana Petra Holíka, který zdůvodnil již zmíněné důvody k organizaci aktu v tento den. Následovala skladba Aleluja v podání paní Poláčkové a následně mluvil pan biskup o životě Vlasty Buriana. Následovala skladba zpívaná panem Vojtkem a poté se četlo z knihy moudrosti panem Harapesem. Dalším bodem programu byla skladba zpívaná Vojtkem i paní Poláčkovou a konečnou řeč měl kanovník Vyšehradské kapituly Jan Kotas, který pak vyzval účastníky vzpomínky k průvodu k hrobu Vlasty Buriana, což se konalo za hudebního doprovodu varhan.

U hrobu Vlasty Buriana byla nainstalována zvuková aparatura, kdy další účastníci tohoto aktu tohoto využívali. Nejdříve krátce promluvil ředitel NKP Vyšehrad, dále vnuk Vlasty Buriana a pak pronesla krátkou Soňa Červená, divadelní kolegyně Vlasty Buriana. Celá vzpomínka byla zakončena modlitbou biskupa a požehnáním hrobu. Následně návštěvníci pokládali věnce či květiny a zapalovali svíčky a celý akt byl po hodině u konce.

Celého aktu se zúčastnilo dle mého odhadu okolo padesáti návštěvníků, já jsem byla bezpochyby jedna z nejmladších.

3.1.2 Pietní akty u hrobů Karla Čapka, Josefa Čapka a Ferdinanda Peroutky

Jak jsem již zmínila výše, akty u hrobů Karla Čapka, Josefa Čapka a Ferdinanda Peroutky patří mezi menší skupinku aktů, které se odehrávají pravidelně každý rok. Jejich podobu a organizaci přiblížím v následujících podkapitolách a to včetně krátkého představení Společnosti bratří Čapků, která tento pietní akt pořádá.

3.1.2.1 Společnost bratří Čapků

Společnost bratří Čapků (SBČ) byla založena v roce 1947 s cílem sdružovat ctitele tvorby bratří Čapků. Zároveň se dle jejich webu snaží o rozvoj a prohloubení znalosti jejich díla a života, také morálně i jinak podporovat bádání pracovníků, kteří se zajímají o dílo a život bratří Čapků. Dle původních stanov se SBČ také snaží o větší míru uplatnění myšlenky humanismu a demokracie v pojetí T. G. Masaryka a na nich založeného důsledného boje proti fašismu. V době komunismu Společnost fungovala poněkud omezeně a ve velkém svou činnost opět rozjela v 90. letech. SBČ má v současnosti přes 700 členů. (26. 1. 2013, <http://www.bratri-capkove.cz/>)

Kromě pietního aktu u hrobu Karla Čapka, který se koná každý rok 25. prosince, v den jeho úmrtí, pořádá Společnost spoustu dalších akcí (např. přednášky či výlety na místa, kde nějakou dobu pobýval jeden z bratrů). Co se hřbitova týče, tak pořádají ještě pietní akt u tzv. hrobu v dáli, který zde má Josef Čapek. Tento akt je pak spolupřátán ve spolupráci s Nadací Ferdinanda Peroutky, kdy se pak po pietním aktu u hrobu Josefa Čapka účastníci tohoto aktu přesunou k hrobu Ferdinanda Peroutky.

3.1.2.2 *Radosti studenta při výzkumu na diplomovou práci*

V rámci návštěvy pietního aktu u hrobu Karla Čapka se mi i stala poměrně veselá příhoda, při které jsem dospěla k názoru, že výzkum na hřbitově rozhodně nebude nuda a že často nepůjde o nic smutného, jak by se při prvotním se zamyšlením se nad tímto tématem mohlo zdát.

Při příchodu východním vchodem jsem nejdříve zakopla o pár drátů, u kterých jsem po pár metrech pochopila, že jsou vedeny právě k hrobu Karla Čapka. Protože jsem byla na hřbitově s časovým předstihem před zahájením pietního aktu, tak jsem se šla nejdříve po hřbitově projít a zjistit, jakou vánoční proměnou prošla značná část hrobů. Asi deset minut před

Obrázek 10 Pietní akt u hrobu Karla Čapka

zahájením pietního aktu se u hrobu Karla Čapka začalo shromažďovat větší množství lidí, tak jsem se k nim přidala a „protlačila“ se co nejbliže k hrobu, abych lépe viděla a slyšela, co se během pietního aktu odehrává. Pietní akt samotný, bude popsán v pozdější podkapitole této kapitoly.

Poté, co jsem se přidala k narůstajícímu počtu návštěvníků pietního aktu, jsem pochopila účel zmíněných drátů – byly k nim připevněné dvě televizní kamery s logem ČT24. Pokud o pietních aktech informuje některé médium, tak většinou jen za pomoci pár fotografií v rámci svých webových stránek a krátkého článku. Jak jsem zjistila, tak jistou výjimkou byl právě pietní akt u hrobu Karla Čapka z 25. prosince 2012, kterého jsem se také zúčastnila. Reportérka ČT před zahájením aktu pronesla do kamery krátký komentář

a po skončení aktu vyzpovídala několik členek Společnosti bratří Čapků, včetně jejich předsedkyně, které pietní akt zorganizovaly. Po skončení pietního aktu jsem zůstala v blízkosti hrobu a sledovala, jestli a co se ještě bude dít. Mnoho lidí po skončení aktu odešlo a v blízkosti hrobu zůstaly především dámy ze zmíněné Společnosti, já a reportérka ČT s jedním kameramanem.

Kameraman zabral hrob po skončení pietního aktu, který byl v tu chvíli už plný věnců, květin a zapálených svíček. K hrobu postupně přistupovali další lidé a zapalovali další svíčky. Po několika minutách se reportérka začala rozhlížet po lidech, co v okolí hrobu zůstali, a začala se domlouvat s kameramanem, že by mohli do reportáže udělat s nějakým návštěvníkem rozhovor. Její pohled se k mému překvapení zastavil na mně a hned ke mně i zamířila s dotazem, zda jsem přišla kvůli pietnímu aktu a zda mne může tedy vzít na kameru. Překvapeně jsem souhlasila, nicméně jsem se neubránila potřebě jí sdělit, že asi nejsem zrovna typický a tím pádem nejlepší návštěvník na vyzpovídání. Slečnu reportérku to nicméně nezastavilo a postavila si mě hezky před hrob. Poté, co kameraman odkýval možnost začátku rozhovoru, začala reportérka logickou první otázkou a to proč jsem přišla. Když jsem jí odříkala tou dobou už téměř zautomatizovaných prvních pár vět, kterými jsem většinou zahajovala rozhovory s návštěvníky areálu Vyšehradu o tom, že studuji socio-kulturní antropologii a na hřbitově tudíž straším z důvodu výzkumu na diplomovou práci, tak slečna jen pokývala hlavou a následovala chvíle ticha. Načež přišla další, vzhledem k mé předchozí odpovědi i poměrně logická otázka – zda mám Karla Čapka ráda. Když jsem to odkývala a začala odříkávat knihy a hry, které jsem buď četla nebo viděla, tak se slečně reportérce poměrně ulevilo. Slečna pak položila ještě pár otázek a rozhovor ukončila. Dohromady se mnou mluvila necelé tři minuty.

Po nalezení hotové reportáže na webu ČT24 (pravděpodobně se vysílal v rámci odpoledního zpravodajství na ČT24, v hlavních zprávách nebyla) jsem k svému pobavení zjistila, že z rozhovoru se mnou je v reportáži tak pět vteřin a jsem tam představená jako reprezentant mladé generace, kterému stálo za to na hřbitov kvůli pietnímu aktu vyrazit. O výzkumu na diplomovou práci „překvapivě“ ani slovo – jsem tam prostě zobrazena jako nadšenec díla Karla Čapka, který na hřbitov přišel uctít jeho památku. Touto reportáží jsem s úspěchem pobavila příbuzenstvo a pár kamarádů a zařadila jsem si do seznamu zážitků z výzkumu na diplomovou práci zajímavou a vtipnou položku.

3.1.2.3 *Podoba a organizace pietního aktu u hrobu Karla Čapka*

Podobu a organizaci pietního aktu u hrobu Karla Čapka budu popisovat jak z vlastní zkušenosti, tak na základě rozhovoru s paní Kristýnou Váňovou, současnou předsedkyní Společnosti bratří Čapků. Začátek pietního aktu byl plánován na 11. hodinu dopoledne po zaznění zvonkohry z baziliky sv. Petra a Pavla, jako každý rok. Poté promluvila paní Váňová a předala slovo současnému proboštovi Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě Antonu Ottemu. Probošt přečetl list, který poslal kardinál Dominik Duka, který byl pozván jako hlavní host, ale který se vzhledem k svým povinnostem nemohl zúčastnit. Posléze četl Modlitbu večera, kterou napsal Karel Čapek v září 1938, člen Dismanova souboru Oliver Procházka. Akt byl následně ukončen rozloučením paní Váňovou s přáním hezkého zbytku vánočních svátků a s přáním setkání znovu za rok. Celý akt trval okolo deseti minut.

Pietní akt má stejné schéma každý rok posledních několik desítek let, kdy se pietní akt koná. Paní Váňová si myslí (díky studiu novin a jiných dobových pramenů), že se tento akt začal pořádat krátce po založení Společnosti, to znamená zhruba od padesátých let 20. stol. Každý rok se vyhlíží osobnost, která by v rámci aktu mohla promluvit. Paní Váňová tuto proceduru komentuje slovy: *„Tak většinou už zkraje roku si vyhlédneme, vytipujeme osobnost, kterou oslovíme s tím, jestli vůbec chce. S tím, že samozřejmě je tam už ten předpoklad, že se ten člověk projevuje nějak vůči Čapkovi, nebo víme, že to je veličina, třeba morální. Že by měl k Čapkovi blízko. Takže oslovíme takového člověka – jestli je ochoten to na sebe vzít, protože to znamená, že tam je ochoten v ten konkrétní den být a mít čas. Protože je svátek, lidé jsou v rodinách. Takže i to je obtížné. Za oslovení jsou rádi, ale ne vždycky tu možnost časovou mají. Ale většinou kupodivu jo. A všichni ti oslovení jsou rozhodně tímto poctěni. Tak teď to měl být osobně pan kardinál, ale to bylo od samého počátku nereálné, protože kardinál a na Vánoce... to je ztracený.“* dodala paní Váňová se smíchem. V minulých letech se tohoto aktu dle jejích slov zúčastnili například Ondřej Neff nebo Tomáš Halík. Při hovoření o hostech pietního aktu také paní Váňová zmínila problémy, které by mohly nastat: *„Nejhorší je teda uhnat toho člověka. Takže pak se ještě klepete, aby neměl chřipku. To je pak už nevratný když to všude ohlásíte...aby neměl chřipku, aby se něco nestalo. Taky aby nemrzlo a neklouzalo to, protože to se pak projeví na účasti. Ti lidi raději nevycházejí z domu.“*

Pietní akt pořádá Společnost u hrobu Karla Čapka bez nutnosti shánění nějakého povolení, ať od Správy pražských hřbitovů, pod kterou vyšehradský hřbitov patří, nebo od žijících příbuzných bratří Čapků. Příbuzní o každoročně pořádaném aktu samozřejmě vědí

a někteří z nich se ho, dle slov paní Váňové, i pravidelně účastní: „*Rodina je tam přítomná... Protože po Karlovi dědil ještě Josef. Tam to dědický právo bylo tak, že jednou polovinou manželka a jednou čtvrtinou sestra a bratr. To znamená, bratr Josef. Takže víceméně takhle rodina po Josefovi jsou členové Společnosti, takže oni jsou automaticky přítomni. Chodívali i Scheinpflugovi, ale tam zase se vyměnila generace a teď ten poslední Scheinpflugov je čtyřicátník, podnikatel. Kterej samozřejmě kdykoliv je požádán o cokoliv, co souvisí s Čapkem nebo domem, tak je velmi ochotný, ale vzhledem k tomu, že má rodinu, tak se toho neúčastní.*“

Po domluvě s hostem pietního aktu se vybírá text, který Karel Čapek napsal a který se bude v rámci aktu číst. A to takový, který nějakým způsobem koresponduje buď s nějakým výročím, ať týkající se Karla Čapka či České, potažmo Československé, republiky nebo se současnou náladou a děním v společnosti. Pár týdnů před pietním aktem se oslovují členové Společnosti za pomoci jejich čtvrtletníku Zprávy a také média a to i z informací, jaký host na aktu promluví. Paní Váňová se zmínila i o komunikaci s médii ohledně pietního aktu: „*Kupodivu si tohle výročí hlídá i Česká televize. Asi je to i na zásah členky našeho výboru, která externě pro tu Českou televizi dělá. Samozřejmě se musíme ve výboru domluvit, kdo tam asi bude. Následně ta zpráva je publikovaná se souhlasem toho účinkujícího zase v těch našich Zprávách. V případě, že je zájem, tak i do dalších médií.*“

3.1.2.4 Podoba a organizace pietního aktu u symbolického hrobu Josefa Čapka a hrobu Ferdinanda Peroutky

Společnost bratří Čapků organizuje také vzpomínkový akt k datu úmrtí Josefa Čapka. Josef Čapek zemřel během dubna 1945 – přesné datum se neví, protože zemřel v koncentračním táboře Bergen-Belsen. Ve stejném měsíci v roce 1978 zemřel Ferdinand Peroutka a tak se v posledních letech stalo tradicí, že se pietní akty k těmto dvěma autorům slučují. Schéma těchto aktů je podobné jako u schématu k pietnímu aktu Karla Čapka a paní Váňová mi ho v únoru 2013 popsala takto: „*To má pak ten průběh, že se nejdříve sejdem u hrobu Josefa Čapka, kde je takový krátký kulturní program. Někdo promluví, proč tam jsme, připomeneme Čapkovo výročí a pak je krátký program – vybere se něco z díla Josefa Čapka, co je pro ten rok a pro stav společnosti a běh věcí nějakým způsobem charakteristický. Trvá to asi čtvrt hodiny... nebo dvacet minut, podle toho jak je text dlouhý. Pak se přejde k hrobu Ferdinanda Peroutky, kde v tomtéž schématu organizuje ta jeho společnost. Kde je také krátké vystoupení, většinou publicistický, kdy někdo z novinářů, připomenou Ferdinanda Peroutku. Samozřejmě v obou případech se položí*

květiny. A tak do hodinky je ten akt ukončen.“ V letošním roce se tento pietní akt odehrál ve čtvrtek 18. 4. 2013 od 17 hod. Pietní akt u hrobu Josefa Čapka se dle názoru paní Váňové pořádá zhruba od 80. let 20. století.

Tento pietní akt navštívila dle mého odhadu zhruba dvacítko lidí (složená z členů Společnosti bratří Čapků a Sdružení Ferdinanda Peroutky), z nichž jsem krapet vybočovala jak díky bloku, foťáku a diktafonu v ruce, ale i svým věkem – byla jsem dle mého odhadu minimálně tak o 20 a více let mladší, než všichni ostatní návštěvníci. Akt začal po zaznění zvonkohry u symbolického hrobu Josefa Čapka, který uvedla členka výboru Společnosti přátel bratří Čapků, paní Olga Rohelová. Ta uvítala všechny návštěvníky a pak představila pana Jiřího Kamelota, který přednesl text Josefa Čapka s názvem *Proč bych nechtěl být komunistou*. Tato část aktu trvala necelých deset minut a pak byli všichni, opět

paní Rohelovou, vyzváni k přesunu k hrobu Ferdinanda Peroutky. U tohoto hrobu byli všichni přivítáni členem Sdružení Ferdinanda Peroutky a byl představen pan Ferdinand Peroutka junior, synovec slavného českého novináře. Ten přečetl text, jejímž autorem je mladší bratr Ferdinanda, Karel. Tento text pan Peroutka mladší našel v pozůstalosti své tety Ludmily, dalšího sourozence

Obrázek 11 Pietní akt u symbolického hrobu Josefa Čapka, úvodní slovo má paní Olga Rohelová

bratrů Peroutkových. Šlo o článek s názvem *Kompozice*, který vyšel v září 1923 v deníku *Tribuna* v době, kdy tamním šéfredaktorem byl Ferdinand Peroutka. Celý akt tak trval okolo dvaceti minut, po kterých se návštěvníci, kteří se mezi sebou znali díky činnosti ve spolcích a po skupinkách se rozešli.

Proč by byl pohřbený Josef Čapek v hrobě Jaroslava Pospíšila, jsem se dozvěděla od pana Potočka, jednatele spolku Svatobor. Josef Čapek byl ženatý s Jarmilou Pospíšilovou a Jaroslav Pospíšil byl její dědeček. Rod Pospíšilů byl v druhé polovině 19. stol. a v době první republiky prestižní rod, dle slov pana Potočka by se dalo v dnešním slova smyslu říct celebrit, z jejichž řad pocházeli např. právníci. Nicméně pan Jaroslav Pospíšil je na Vyšehradě pohřbený z toho důvodu, že šlo o poměrně významného

nakladatele 19. století, který vydával především českou literaturu, např. Boženu Němcovou. Své nakladatelství převedl pak na svého zetě, na Jana Ottu, který je na vyšehradském hřbitově také pohřbený. Poté, co byl oficiálně Josef Čapek prohlášen za mrtvého, rozhodla se jeho žena uctít jeho památku náním na tehdy již prestižním vyšehradském hřbitově, na hrobě jejího dědečka. Dcera

Obrázek 12 Pietní akt u hrobu Ferdinanda Peroutky, text čte Ferdinand Peroutka mladší

Josefa Čapka, Alena, je v tomto hrobě pohřbená také. Nicméně manželka Jarmila je pohřbená v rodinné hrobce na Vinohradském hřbitově. (Potoček, 7. 2. 2013)

Hrob Karla Čapka i tzv. hrob v dáli Josefa Čapka jsou na vyšehradském hřbitově poměrně hojně navštěvovány i během roku, nejen v rámci vzpomínkových aktů k výročí jejich úmrtí. Takže se na jejich hrobech shromažďuje určité množství květin a svíček kontinuálně, nicméně v době pietních aktů se hroby zdobí i věnci a koncentrace květin a svíček je o něco větší. Proto součástí péče o hroby zahrnuje i úklid těchto uvadlých květin a vypálených svíček, aby hrob nehyzdili a udělali zároveň místo pro čerstvé. V případě bratří Čapků by tuto péči o hroby byli ochotni vykonávat členové Společnosti bratří Čapků, nicméně vzhledem k množství žijících příbuzných, ochotných tuto činnost dělat, to není potřeba. (Váňová, 4. 2. 2013)

3.1.3 Pietní akt u hrobu Bedřicha Smetany – zahájení Pražského jara

Pietním aktem u hrobu Bedřicha Smetany se již pravidelně zahajuje hudební festival Pražské jaro. Zahájení Pražského jara tímto pietním aktem se odehrává každoročně v den úmrtí hudebního skladatele Bedřicha Smetany a to 12. května, jehož hudební báseň *Má vlast* pak každoročně zahajuje koncertní šňůru tohoto festivalu v ten samý den. Tomuto pietnímu aktu se budu věnovat pouze stručně z vlastního pozorování a z informací nalezených na internetu.

Tohoto pietního aktu jsem se zúčastnila dvakrát, jednou loni 12. 5. 2012 a podruhé 12. 5. 2013, takže popis tohoto pietního aktu se bude mimo jiné od popisu ostatních pietních aktů lišit v tom, že se budu snažit stručně oba pietní akty porovnat.

Oba pietní akty začínaly v deset hodin dopoledne a lišily se počasím a tím pádem i návštěvností těchto aktů – v roce 2012 bylo poněkud chladno, zataženo a mrholilo, takže návštěvníků pietního aktu mohlo být okolo 50. O rok později bylo tepleji a svítilo sluníčko, takže se k návštěvě pietního aktu rozhodlo větší množství lidí a pravděpodobně i více návštěvníků hřbitova, kteří o tomto aktu nevěděli, se rozhodli zůstat, návštěvníků tak mohlo být okolo stovky, většinou šlo o starší generaci. Bylo poměrně obtížné se na internetu dopátrat programu těchto pietních aktů. Kdybych nevěděla, co hledám, šlo by informace o pietních aktech na stránkách Pražského jara poměrně snadno přehlédnout.

Pietní akty u hrobu Bedřicha Smetany mají každý rok podobné schéma. Začínají v momentě, kdy začíná znít zvonkohra na místním kostele a to slavnostní fanfárou, kterou hraje Hudba Hradní stráže a Policie ČR. Během této fanfáry se pokládají věnce u dalších hudebních skladatelů a hudebních osobností na vyšehradském hřbitově pohřbených – u hrobu Antonína Dvořáka, Zdenka Fibicha a Josefa Suka. V dřívějších letech se pokládaly věnce před pietním aktem samotným u hrobů Dvořáka a Fibicha, položení věnce u hrobu Josefa Suka přibylo v roce 2012, protože tento slavný houslista zemřel, a na vyšehradském hřbitově byl pochován v roce 2011.

Tento akt je organizován tak, že Hudba Hradní stráže a Policie ČR stojí na schodišti Slavína, vedle či pod touto hudbou je umístěn sbor (každý rok je osloven jiný sbor), který je součástí pietního aktu a vedle hrobu Bedřicha Smetany je umístěn mikrofon, do kterého mluví většinou dva řečníci během pietního aktu. Po položení věnců u hrobů výše zmíněných umělců se průvod, který tyto věnce nese a umisťuje, přesune k hrobu Bedřicha Smetany, kam jsou položeny zbylé věnce, a následuje klasická píseň od sboru. V roce 2012 zaznělo od A. Dvořáka Napadly písně v duši mou, op. 63 v podání Kühnova smíšeného sboru a v roce 2013 zpíval chlapecký sbor Pueri gaudentes část chorálu s názvem Sv. Václave, vévodo české země.

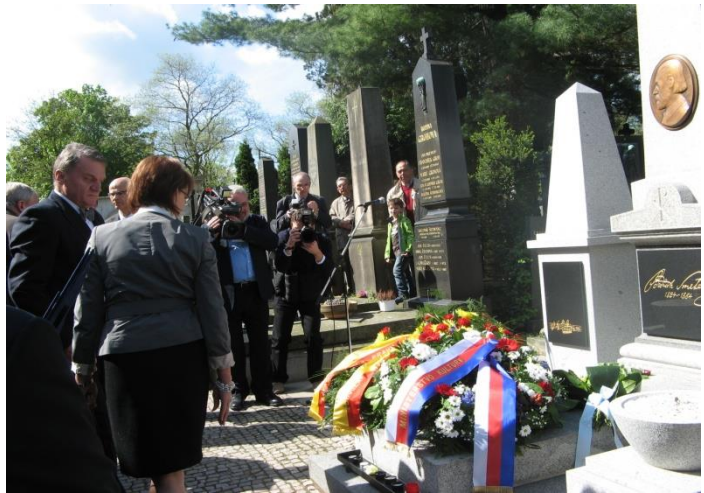
V roce 2012 následovala po úvodní písni recitace O pokoji mé mysli (přeložil Václav Renč) od J. S. Bacha Janem Hyhlíkem. Pak zazněla další píseň, tentokrát od Bohuslava Martinů - Aj stupaj můj koníčku na most H278. Poté následoval poměrně dlouhý, dle webu Pražského jara slavnostní, projev Davida Marečka, generálního ředitele České filharmonie. Pan Mareček se ve svém projevu zabýval tzv. čtvrtou dimenzí hudby, což je dle jeho slov dimenze, která spojuje celý svět, napříč kulturami, protože hudba je sdělitelná po celém světě. Dle jeho slov i Česká republika má skladatele světového významu, kteří jsou opravdu i známí po celém světě, jako například Bedřich Smetana. Celý akt byl zakončen další písni a to Písní českou od Bedřicha Smetany. (13. 5. 2012,

http://www.festival.cz/cz/novinka/pietni_akt_na_vysehradskem_hrbitove) Celý akt trval téměř 40 minut.

Rozdílem mezi aktem v roce 2012 a v roce 2013 bylo kromě většího počtu návštěvníků také to, že druhý pietní akt trval téměř o polovinu kratší dobu. Po položení věnců a první písni zarecitovala Hana Maciuchová od

Josefa Hory dílo s názvem Umění. Následovala píseň sboru Horo, horo, vysoká jsi a následoval proslov tehdejšího primátora hlavního města Prahy Bohuslava Svobody, který se ve svém proslovu dotkl letošního programu Pražského jara, který je dle jeho slov mimořádný a také zmínil historii vyšehradského hřbitova a pár zajímavých osobností zde pohřbených. Následovala poslední píseň sboru s názvem Principium sapientiae a celý akt byl tak ukončen. (13. 5. 2013, <http://www.denik.cz/hudba/pietn-akt-u-hrobu-smetany-otevel-68-ronk-praskho-jara-moze.html>)

Jistou drobnou zajímavostí aktů k uctění památky Bedřicha Smetany je, že se využívá zvukové aparatury a tím pádem je potřeba elektrické energie. Proto se využívá energetického zdroje, který vede do hrobky Slavína, jde vlastně o nejbližší elektrický zdroj, protože se akt odehrává z části i na schodech této hrobky. Protože má v současné době hrobku v nájmu spolek Svatobor, k tomuto zdroji energie je pouští organizátory jednatel Svatoboru, pan Václav Potoček, který se pak těchto aktů účastní jako posluchač.

Obrázek 13 Pietní akt u hrobu Bedřicha Smetany 2013

4 Vyšehrad – národní kulturní památka

Vyšehradský areál „žije“ různým způsobem. Kulturní akce, které se v areálu Vyšehradu odehrávají, se často týkají něčeho z minulosti Vyšehradu, anebo v souvislosti s výročím nějaké osobnosti na vyšehradském hřbitově pohřbené. Tím, že z památek z 10. stol., případně o další dvě či tři století mladších, se z Vyšehradu dochovalo minimálně a jeho současná podoba je daná hradbami, které jsou podstatně pozdější, tak je určen i současný charakter Vyšehradu a možnosti jeho současného využití. V areálu Vyšehradu je poměrně rozsáhlý park, v kterém se koná např. před Vánoci adventní jarmark nebo v květnu akce s názvem Má vlast, kde se prezentují jednotlivé kraje České republiky, kdy jde o putovní výstavu po všech krajích republiky o tom, jak se zvelebují veřejná prostranství v jednotlivých obcích krajů. V kostele sv. Petra a Pavla se konají svatby, pohřby, mše nebo i mše za osobnosti pohřbené na vyšehradském hřbitově. Na tzv. Letní scéně Vyšehrad se přes jaro a léto konají koncerty a divadelní představení, a to jak amatérských divadelních či hudebních skupin, tak i profesionálů. Při nějakých takovýchto kulturních akcích se také v posledních několika letech zpřístupňují místa Vyšehradu, která normálně přístupná nejsou – např. vnitřek mauzolea Slavín. Při různých příležitostech, především v zimním období, je otevřená budova Starého purkrabství, kde se nachází kavárna a v místní pokladně je možné zakoupit vstupenky do všech objektů Vyšehradu. V sále Starého purkrabství se hraje divadlo nebo se pořádají přednášky na různá témata, včetně přednášek o historii Vyšehradu.

Vyšehrad je jednoduše řečeno atraktivní místo pro pořádání různých zajímavých akcí. Často se můžeme na pozvánkách dočíst formulace, typu že akce se odehrává v prostorách „staroslavného Vyšehradu“ nebo na „území historického Vyšehradu“ atd. Můžeme tak z toho vysledovat, že i pro organizátory těchto kulturních akcí je Vyšehrad historicky významné místo. Pro mnoho Čechů, kteří se nicméně na Vyšehrad vypraví, je důležité i národně a to především díky osobnostem pohřbených na vyšehradském hřbitově. Na hřbitově se vystřídá poměrně velké množství různých skupin lidí, kteří sem jdou uctít památku zde pohřbených osobností. Například pietní akcí u hrobu Bedřicha Smetany, která se koná 12. května (v den úmrtí tohoto světoznámého skladatele) se zahajuje Pražské jaro. Občas se nějaká kulturní akce neobejde bez určité adaptace nějaké pověsti, týkající se Vyšehradu – příkladem je již zmíněná akce Má vlast, kde v roce 2012 pověsti ztvárnila jedna ze základních škol.

Na Vyšehradě jsou pravidelně či při určitých příležitostech přístupné gotické sklepy, kasematy z 18. stol., bazilika sv. Petra a Pavla, bazilika sv. Vavřince nebo bazilika

sv. Martina. Všechna tato místa jsou rekonstruována za pomoci materiálů, které jsou k nalezení na internetu např. na oficiálním webu NKP Vyšehrad nebo na základě určitých prospektů dostupných na místě. Jak jeden návštěvník, s kterým jsem v areálu hovořila, poznamenal, tak dnes není problém zadat do googleovského vyhledávače heslo Vyšehrad a ukáže se spousta odkazů se spoustou informací, tudíž není nutné v dnešní době trvat na sehnání detailních informací přímo na Vyšehradě.

4.1 Vyšehrad jako místo paměti

Vyšehrad je objekt, který se váže k historii českého národa. Dle jedné pověsti z něj Libuše věštila velikost a slávu Prahy. I díky této pověsti si Vyšehrad spojuje mnoho Čechů s prvopočátky českého národa a to navzdory archeologickým nálezům, které kladou počátky Vyšehradu o několik set let později. Co se reálných nálezů a dokumentů týče, tak může správa Vyšehradu pracovat pouze s pár mincemi a dalšími drobnostmi z poloviny 10. století a pak hlavně mladšími. Pověsti ohledně Vyšehradu se musejí brát s určitou rezervou, i když většina Čechů si je s Vyšehradem samozřejmě spojuje. Spojením Vyšehradu s počátky českého národa, jednom z možných důvodů pro návštěvu Vyšehradu, se dá mluvit o národní historii, skrze kterou uctívá národ sám sebe, jak o tom mluví v článku *Between Memory and History* Pierre Nora.

Podle Nory v případě smyslu pro minulost musí být nějaké „předtím“ a „potom“, průrva, která je mezi současností a minulostí. Pokrok a úpadek, dvě velká témata historické srozumitelnosti – alespoň od moderních časů – oboje výstižně vyjádřené v kultu kontinuity, přesvědčení požadavku vědění komu a čemu vděčíme za naši existenci. Například odkud pochází důležitost idey „původu“, už profanované verze mytologického vyprávění, ale takového vyprávění, které udává význam a smysl posvátnosti společnosti, který je zapojený v celostátním procesu sekularizace. Čím lepší máme původ, tím více ukazujeme naši velikost. Skrze minulost tak uctíváme sami sebe. (Nora 1989: 16)

Uctívání sebe sama skrze vlastní minulost souvisí na Vyšehradě i s jedním z největších tamních lákadel, a to i co se týče určitého národního a historického uvědomění, tamním hřbitovem. Jak jsem uvedla výše, tak tento hřbitov byl formován do současné podoby na popud vlasteneckého spolku Svatobor. Byl cíleně rozšiřován a zdoben s vizí, že zde budou ležet významní představitelé českého národa. Při míjení určitých osobností na hřbitově tak návštěvníci vzpomínají na určité období, které dané osobnosti prezentovali. I když mnoho jmen na vyšehradském hřbitově dnešním návštěvníkům nic neříká, tak i ze způsobu, jakým byly tyto osobnosti prezentovány i skrze náhrobky,

z kterých lze vyčíst, jak si jich tehdejší společnost vážila. Mnoho hrobek na tomto hřbitově pochází z doby přeměny obyčejného hřbitova na hřbitov pro významné Čechy. Tím, že z těchto náhrobků lze mnoho vyčíst (např. že zde pohřbený člověk byl CK dvorní rada atd.) a pak i díky dnes stále známým a uznávaným osobnostem se ze hřbitova stává tzv. objekt paměti, o kterých píše Pierre Nora ve zmíněném článku *Between Memory and History*.

Objekty paměti jsou dle definice Noy v zásadě závěrečným ztělesněním paměťového uvědomění. Vytvářejí svůj vzhled a to díky našemu virtuálnímu neritualizovanému světu – produkováním, manifestací, založením, konstrukcím, nařízením a udržováním rafinovaností a vůlí společnosti, což je hluboko absorbováno ve vlastní transformaci a obnově, ten který ve své podstatě hodnoty přenáší nové na starodávne, mladé na staré, budoucnost na minulost. Muzea, archivy, hřbitovy, festivaly, výročí, smlouvy, depozitáře, monumenty atd. – toto jsou hraniční kameny jiného věku, iluze věčnosti. Jde o nostalgickou dimenzi těchto náboženských institucí, které nutí, aby se na ně nahlíželo stále nápadně a chladně – představují rituál společnosti bez rituálu, integrální zvláštnosti společnosti která stupňuje zvláštnost, znamení vzdálenosti a skupinové členství v společnosti, které vede k rozpoznání individuality pouze jako identické a rovnocenné. (Nora 1989: 12)

Dle mého názoru je Vyšehrad právě takovýmto místem paměti, jak ho popisuje Nora. Na Vyšehradě se sice nedochovalo nic, co by potvrdzovalo události, které má většina Čechů spojené se vznikem Českého státu (nebo se to alespoň doposud nenašlo), nicméně o těchto událostech se české děti učí již od základní školy. Sice se sdělením, že jde o pověsti, tudíž že nejde o zcela pravdivé události, ale často s dodatkem, že pověsti do jisté míry právě z nějakých reálných událostí vycházejí. Jak sem již zmínila, tak nejstarší nalezené památky na Vyšehradě mají podobu mincí a pocházejí z druhé poloviny 10. století, tudíž zhruba 300 let od událostí okolo Libuše či Horymíra, které se zde měly dle pověstí odehrát.

Myslím si tak, že Vyšehrad díky dnešní podobě pracuje jako objekt paměti a místo, díky kterému český národ uctívá sám sebe právě především díky hřbitovu. Nicméně při rozhovorech s návštěvníky při mém výzkumu, který sice probíhal převážně na hřbitově, jsem se s nimi občas nevyhnula tématu ohledně jejich znalosti historie Vyšehradu. Poměrně mě překvapilo, že si jich většina automaticky vybavila jako první Šemíka s Horymírem, občas Libušino věštění slávy Prahy, ale málokdo i nějaké další pověsti. Přitom obrozenecké „šílení“, které bylo vyburcováno mimo jiné Královedvorským

a Zelenohorským rukopisem bylo díky těmto rukopisům i úzce spojeno s Vyšehradem. V 19. století vůbec vzniklo o Vyšehradě spoustu děl v souvislosti s národním obrozením – například hudební skladba z cyklu *Má vlast* Bedřicha Smetany nebo zamýšlená část čtyřdílného románu *Kat* s názvem *Vyšehrad* od Karla Hynka Máchy, která nicméně nebyla dokončena.

Mnoho Čechů si, jak můžeme vidět z předchozího odstavce, spojovalo Vyšehrad s počátky české státnosti a to že tomu tak nebylo pouze v době obrození, ale přetrvalo to minimálně i do století dvacátého, jak se například ukázalo na pohřbu Karla Hynka Máchy na Vyšehradě, který se dokonce změnil v národní manifestaci proti německé okupaci v začátku druhé světové války. O okolnostech Máchových ostatků na vyšehradský hřbitov jsem mluvila i s jednatelem spolku Svatobor, s panem Potočkem: *„Když Mácha zemřel v Litoměřicích 1836 tak ten hrobeček postupně zchátral. No a stalo se, že v roce 1846 tam zavítal Karel Havlíček, měl tam nějaká jednání nakladatelská a viděl v jakém stavu je hrob největšího básníka jeho doby. A dosáhl toho, ve spolupráci s tamtím hejtmánem krajským, to byl rodem Čech, dal zřídit Máchovi pomník, čili toto je původní náhrobek z roku 1846. Havlíček určil, co tam bude napsáno. To bylo první a druhá, to byl jediný český nápis na litoměřickém hřbitově, páč tam bylo převážně německé obyvatelstvo. No a tak to tam zůstalo až do roku 1938, kdy den po tom Mnichovském diktátu tam přijeli čeští vojáci a pomocí tamního hrobníka tam vyňali ty ostatky i ten pomník a 1. října 1938 to odvezli do Prahy. Ty ostatky se zkoumaly antropologicky, aby se určilo, jestli je to opravdu on. A ten pohřeb na toto místo byl až 7. května 1939. ...15. března 39 začala ta okupace. A ten pohřeb, to byly statisíce lidí, kteří ho sem vezli na Vyšehrad. Tak to byla taková tichá demonstrace, proti té okupaci, protože je národní symbol.“* Poměrně velké množství osobností, které je dnes na Vyšehradě pohřbeno, sem bylo přeneseno několik měsíců nebo i let po jejich smrti. I když je zřejmě pravda, že Máchův přesun na vyšehradský hřbitov byl nejspíš jedním z nejdramatičtějších přesunů z těl osobností, na vyšehradském hřbitově pohřbených. Převoz jeho ostatků měl vzhledem k okolnostem i velice silnou symboliku. Katherine Verdery se zabývá ve svém díle *The Political Lives of Dead Bodies* fenoménem symboliky, která se přisuzuje mrtvým tělům kdysi významných osobností. Ptá se, proč existuje tak velká aktivita ohledně mrtvých těl a co značí politický záměr této aktivity. Dle ní jde v situacích, jako je dle mého názoru přesun Máchových ostatků o politický symbolismus; rituál okolo smrti a víra představy o tom, co znamená „správné pohřbení“; k spojení mezi konkrétním mrtvým tělem, s kterým je manipulováno a větším národním a mezinárodním kontextem jejich manipulace; a k přehodnocení nebo přepsání minulosti

a vytvoření nebo znovuzískání „paměti“. (Verdery 1999: 3) Mácha byl a je brán jako významný básník z doby romantismu, k jehož současnému hrobu na vyšehradském hřbitovu byla upírána pozornost i v relativně nedávné minulosti a to při událostech podzimu 1989, konkrétně 17. listopadu. Trasa demonstrace v tomto dni začala v areálu Univerzity Karlovy na Albertově, který se nachází pod Vyšehradem, kde se shromáždili studenti k uctění památky Jana Opletala. Průvod studentů se pak vydal na vyšehradský hřbitov, k hrobu Karla Hynka Máchy, kde proběhl krátký pietní akt se zpěvem státní hymny. Následně se postupně se rozrůstající skupina lidí vydala na nábřeží a posléze na Národní třídu. (30. 3. 2013, http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_06.php)

V popsáných událostech je i nedílnou součástí těchto událostí i tamní hřbitov, kterému mnoho Čechů připisuje možná i větší důležitost, než Vyšehradu jako takovému. Často je to z toho důvodu, že vyšehradský park vypadá na první pohled jako každý jiný park v Praze. Tím, že zde není dochovaná větší památka, nejlépe nějaká budova, která by jasně dokládala existenci Libuše či Horymíra, tak se hřbitov stává jednou z hlavních, na Vyšehradě jasně viditelných památek, která má jasně danou spojitost s vývojem a historií českého státu. Například jedna z návštěvnic tento postoj k vyšehradskému areálu vyjádřila slovy: *„Samozřejmě je to naše památka, takže tady má člověk samozřejmě pocit, že se trochu dotýká té historie... No ale přiznám se že, z druhé strany jsou místa, která na mě působí víc. Protože tady je to takový moc učesaný všude...už je to jenom ten park...“* Kdežto hřbitov na ní měl silnější účinek: *„Je to takový významno... Já vůbec teda ráda chodím na hřbitovy. Já právě přemýšlím, jestli tomu přisuzuju ten národně důležitý význam, a nebo jestli to prostě to... jo když vidím jména jako Kainar, tak to se mnou samozřejmě trochu hne, takže jako jo. Má to takovej zvláštní, povznesenější význam než jiný hřbitovy, ale zásadě je to hřbitov, dům mrtvých. Jako takovej trochu ... lepší, protože je tu spousta... lidí, který... mě něčím nějak oslovili.“*

Mnoho návštěvníků se s Vyšehradem jako celkem nebo i jen s tamním hřbitovem (s vědomím, že pověsti jsou prostě jen pověsti, kdežto na hřbitově plném významných českých osobností právě stojí) identifikují jako Češi a to v duchu, jak to popisuje Nora - Vyšehrad se hřbitovem je místo, skrze které český národ uctívá sám sebe. Kromě počátků české minulosti, které jsou tomuto místu připisovány, jsou zde cíleně pohřbívány už přes 150 let významné české osobnosti, s cílem vytvořit národní pantheon. Například jedna mladá žena o významu Vyšehradu mluví takto: *„Já si myslím, že je to obrovský kulturní odkaz, ke kterému by se lidi měli vracet. Protože tady leží (s důrazem) kus české historie (rozhodí rukou po hřbitově), tady stojí (opět s důrazem) kus české historie (ukáže na*

kostel), který nádherně zní, když zvoní, je potřeba říct. Já nevím, tak pro mě jak nejsem z Prahy, tak pro mě vždycky když sem přijdu, tak Praha je strašně velká, aby to člověk prošel všechno za jeden den. Takže vždycky vidím jen nějaký kousek a tady jsem dnes vlastně poprvé. Tak je to takové... Nevím... Já si myslím, že tady to třeba na každého dýchne. Dnes sem se sem chtěla podívat, protože už mám plno let, že jo, sem Čech a nikdy sem na Vyšehradě nebyla a myslím, že je to obrovská chyba.“

Jak je vidět z úryvků mých rozhovorů s návštěvníky, tak mnoho z nich si myslí, že jde o místo, které by měl každý Čech někdy navštívit a často se zamýšlí i nad podobou tohoto místa. Jak jsme zmiňovala, tak v areálu Vyšehradu se dochovalo málo hmotných památek, které by se daly využít k rekonstrukci nějaké historické události, která se na tomto místě udála či měla udát. Vyšehradský hřbitov sice získal určitou architektonickou podobu poté, co bylo rozhodnuto vytvořit z tohoto hřbitova obdobu národního pantheonu, ale jak díky rekonstrukcím tak postupnému přibývání jednotlivých hrobů hřbitov svou podobu za dobu své existence postupně měnil. Se zbytkem vyšehradského areálu je to již odlišné. Určitou parkovou podobu má tento areál i s budovami, které často pocházejí z 19. století, už několik desetiletí a celý areál je ohraničený hradbami či jejich zbytky. V druhé polovině 20. století měl nicméně park poněkud zvláštní podobu, z mého pohledu tedy spíše strašidelnou vzhledem k historii tohoto místa – v areálu parku se nacházela například fotbalová hřiště a to v bezprostřední blízkosti hřbitova. Hřbitov byl i poněkud zanedbáván. Občas nějaký návštěvník, který v okolí Vyšehradu jako malý bydlel, zavzpomíná, jak si s kamarády do areálu Vyšehradu chodil hrát, často právě na zmíněné hřiště.

Při zamýšlení se nad podobou Vyšehradu a nad tím, jak se právě mnohokrát ve své historii tato podoba stihla pozměnit, jsem začala přemýšlet nad Vyšehradem v souvislosti s textem Edwarda M. Brunera *Authentic Reproduction: A Critique of Postmodernism*. V tomto textu se Bruner zabývá městečkem New Salem, které v současné době slouží jako ukázka vesnického života v Americe 30. let 19. století. Zamýšlí se tak nad tím, jakým způsobem by nějaké historické místo mělo být prezentované současnému návštěvníkovi, v jaké podobě je dané místo autentické a uvádí celkem čtyři významy autenticity. Prvním je historická uvěřitelnost – dané místo musí být uvěřitelné pro návštěvníky. To znamená, že dané místo musí splňovat jeho či její představy toho, jak dané místo v konkrétní době vypadalo. Druhým významem je, že dané místo je perfektní simulací originálu. Což znamená, že kdyby se místem procházela osoba z dané doby, tak by jí podoba místa přišla přirozená a normální, protože tak opravdu dané místo vypadalo. Třetím významem pojmu autenticita je originál – dané místo či věc je opravdu původní, nejedná se o kopii.

A posledním významem je to, že dané místo je dle očekávání autorizované a nějakým způsobem certifikované nebo legálně hodnotné. Otázkou pak ovšem je, kdo a na jakém základě má právo takovou autorizaci vydávat. (Bruner 1994: 399-401)

Ze zbytku Brunerova článku vyplývá, že nejde vytvořit perfektní simulaci, z archeologických nálezů nikdy nelze určit jejich přesnou funkci a způsob užití, nelze z ničeho na 100% odvodit tehdejší způsob života. Nicméně pro většinu autorů různých muzeí či historických památek je důležité především to, aby současnou podobu místa akceptovali návštěvníci a to bez ohledu na to, jak moc originální a autentické (v jakémkoliv smyslu) dané místo je. Bruner také ve své práci upozorňuje na to, že každé místo se v čase neustále konstruuje. Napomáhají tomu jak dokumenty nalezené o daném místě, ale i archeologické průzkumy a výsledky, které přinesou atd. Modely místa, které mohou existovat v živé představivosti veřejnosti a historiků se neustále mění a tím se místo neustále rekonstruuje a přepisuje se tak historie. (Bruner, 1994)

První a druhý význam autenticity Vyšehradu se navozuje v areálu poměrně složitě. Vzhledem k více než tisíciletému stáří areálu a vzhledem k mnoha rozdílným událostem, které se zde udály (nebo měly dle pověstí udát) by se něco takového jako např. v New Salemu, o kterém mluví Bruner, dalo pravděpodobně poměrně těžko realizovat.

Z pohledu třetího významu autenticity (originálu), se na Vyšehradě nalézají např. rotunda sv. Martina, část gotického sklepa nebo část gotických kasemat. Budovy nalézající se v areálu Vyšehradu jsou většinou pozdější než výše zmíněné památky. Samotná bazilika sv. Petra a Pavla byla několikrát přestavována, zvětšována a upravována. Nicméně z doby pověstí, s kterými si mnoho Čechů Vyšehrad spojuje, se našlo, dalo by se říci jen pár artefaktů, jako např. mince. Autentické ve smyslu originální jsou v areálu Vyšehradu např. sochy, jejichž autorem je Josef Václav Myslbek a které měly původně stát na Palackého mostě nebo sochy, které jsou v sálu Grolice a které byli původně umístěny na Karlově mostě.

S výše zmíněnými koncepty autenticity polemizuje John Urry. Ten ve své práci *The Tourist Gaze* mluví o tom, že se mu zdá nesprávné navrhopat, že toto hledání autenticity by mohlo být základem organizace turismu, čili v případě této práce motivem pro návštěvy vyšehradského areálu. Dle něj je rozdíl mezi normálním místem (jaké je místo práce nebo místo pobytu) a místem turistického zírání. Podle Urryho jde o kontrast především s každodenním životem – např. turisté nalézají potěšení v různých turistických hrách, vědí, že na turistické zkušenosti není nic autentického, že jde o sérii her nebo textů, které jsou hrány. Lidem tak jde o to, aby šlo při turistice o něco, co není pro ně obvyklé (díky

historickému vývoji Vyšehradu je v současné době hlavním objektem turistického zírání vyšehradský hřbitov a vyhlídka na Prahu). Lze toho dosáhnout pozorováním unikátního objektu jako Eiffelovka (v případě této práce Vyšehrad) nebo tím, že vidí určitý znak (například typickou anglickou vesnici) nebo neznámý aspekt, který byl brán jako známý nebo jiný způsob života. Urry uvádí i názor Cambella, který tvrdí, že každodenní snění a očekávání jsou centrálním bodem moderního konzumu, což souvisí s turismem a hledáním imaginárního potěšení. (Urry 1990: 12-13)

Někteří z návštěvníků Vyšehradu mluvili právě o tom, že na Vyšehradě jsou poprvé či po mnoha letech a že toto místo vypadá jinak, než si představovali či pamatovali. V případě hřbitova je důvod postupných změn jasný - při stavbě nového hrobu se podoba hřbitova více či méně změní. V případě zbytku areálu Vyšehradu pak záleží, kdo má NKP Vyšehrad zrovna oficiálně na starosti, což souvisí se sněním a určitým očekáváním, o kterém se zmiňuje Urry. Návštěvníci Vyšehradu často ani nečekají, že by se na Vyšehradě nacházelo něco autentického ve smyslu originálního z doby pověstí, uvědomují si, že jde o pověsti. O další historii Vyšehradu už něco podrobněji zase moc návštěvníků neví, občas je zaujme něco o Vyšehradě, co zaslechnou v televizi nebo si někde přečtou, ale jen malá část z nich se vyloženě zajímala o historii a věděla i něco více o historii Vyšehradu po období, do kterého jsou zasazeny pověsti. Tudiž ani nemohou očekávat z pozdějšího historického období něco autentického ve smyslu originálního na Vyšehradě. Někteří mají Vyšehrad spojený s dětstvím, v okolí Vyšehradu třeba vyrůstali a do areálu si chodili hrát či se tam chodívali projít s rodiči, od kterých se dozvěděli ledacos zajímavého, co v dospělém věku mají potřebu předávat další generaci (většinou vnoučatům). Například několik dam středního věku vzpomínalo, jak navštívily Vyšehrad jako děti či studenti s nějakým dobrým učitelem, který po vyšehradském hřbitově a potažmo po celém Vyšehradě provedl s odbornějším komentářem. Jedna z nich mluví o této návštěvě: *„Pro mě nezapomenutelný zážitek bylo, když sama jsem prostě byla se střední školou na Vyšehradě a byli jsme na hřbitově. Tak to byl prostě prima den, díky tomu, že jsme měli fajn učitelku, tak nám dělala výklad. Takže to bylo opravdu pěkný.“* Další paní mluvila zase o své zkušenosti ze studia vysoké školy: *„Já to mám od naší profesorky z katedry českého jazyka od paní doktorky Stejskalové, která nás tady tehdy provázela několik hodin. A prakticky o každým jméně nám něco vykládala. I o těch polozapomenutých, kteří ve své době byli velmi slavní, tak nám vyprávěla. Od té doby se to snažím každou návštěvu připomínat.“*

Jiní lidé navštěvují Vyšehrad jako místo romantické procházky, kdy po procházce po hradbách zamíří často i na hřbitov. Mají tak často určitou romantickou představu o podobě Vyšehradu, či se tam vydávají z nostalgického důvodu – romantika (jeden pár například zmínil, že se v prostorách Starého proboštství v osmdesátých letech vzali, na Vyšehrad tak chodí právě s romantickou vzpomínkou na tuto událost), vzpomínka na dětství (kdy třeba vzpomínají na to, jak hráli v areálu vyšehradského parku fotbal nebo tenis, nebo lezli, kam neměli v rámci klukovských her – například do prostor Libušiny lázně, která byla tou dobou zavřená) atd. Podle mého názoru se tak často splňuje názor Urryho, že turisté vědí, že autentického v jakémkoliv významu se toho na Vyšehradě najde pomálu a chodí se tam projít proto, že to je něco, co dělá společnost (v tomto případě česká společnost, jak jsem již v této kapitole zmínila, tak dle názoru mnoha lidí jde o místo, kam se měl podívat někdy každý Čech).

Občas i některý z návštěvníků má pocit z areálu, že na něj má Vyšehrad určité duchovní působení a duchovní význam: *„Tak určitě je to takový duchovní, člověk tu i jakoby splývá s lidmi, který znal nebo ví o nich něco, takže se rád podívá.“* V tomto duchu o hřbitově mluvilo více lidí – že jde o duchovní místo, místo klidu, odpočinku, kde je na co se dívat (to často s poukazem na sochařskou výzdobu hrobů a nebo s poukazem na to, že tam znovuobjevují českou historii či kulturu, když se zamýšlí nad tím, co která ze zde pohřbených osobností byla vlastně zač). Především starší ročníky mají pak k osobnostem na hřbitově pohřbeným jakoby osobnější vztah, často třeba vzpomínají, jak některého herce či zpěváka zde pohřbeného viděli na koncertě či v divadle: *„Tady leží hodně z naší generace. Tady sem koukala, třeba Blachut. Já třeba ještě zamlada sem ho ještě viděla zpívat na jevišti, že jo. Co bylo, to bylo no. Už je to minulost.“* řekla se smíchem jedna paní. Její manžel pak ještě poznamenal: *„Nebo ten Haken, co zpíval toho vodníka... No člověk si tady zavzpomíná, když se to veme. Říkáme Tady leží ten a ten a hrál v tom a tom a pamatuješ jak... (se smíchem) Takže má to pro nás takovej...“*. Tento pár pak ještě vzpomínal například na pana Peška nebo Vladimíra Ráže a dodal, že ty už ani nemůžu pamatovat, ty jsem pak lehce překvapila odpovědí, že jsem vyrostla na pohádkách, kde oba pánové hráli, tudíž že je znám. Tento pár nebyl nicméně jediný, kdo v tomto duchu vzpomínal na herce zde pohřbené: *„Já vám řeknu za kým chodím ráda. Za panem Peškem, protože já mám ráda jeho skromný hrob, kde je napsáno Český herec. Nikde nic monumentálního. Pak mám ráda pochopitelně pana Buriana. Pak mám ráda Karla Hynka Máchu a pak mám ráda támhle Dvořáka a Blachuta, protože máme rádi opery, které sepsal a které zpíval mnohdy ten Blachut, že jo. Takže tak. A Hakena. Pak mám ráda pana*

Svojsíka, protože já sice nejsem skaut, ale naše dcera byla velký skaut a myslím, že ještě je. Děti bude lákat do skautu. Takže o tom zase něco. Pana Svatopluka Čecha, Broučkovy výlety, to je přece úžasný. Tuhle jsme taky přišli na hrob, že je tady tatínek pana Marka Ebena.“ Na této paní bylo poznat, že prostor vyšehradského hřbitova zná velice dobře. Většina návštěvníků, s kterými jsem v rámci výzkumu o osobnostech na Vyšehradě pohřbených hovořila, nevěděla, kdo vlastně je na hřbitově pohřbený. Tato paní při vyjmenovávání jednotlivých osobností putovala očima po hřbitově a pokaždé, když jí padli oči na místo, kde byla pohřbená některá z osobností, kterou má ráda, tak jí okamžitě zmínila. S touto paní jsem mluvila v době, kdy jsem pomalu výzkum na diplomovou práci končila a prostor vyšehradského hřbitova jsem tak už poměrně dobře znala. Takže pokud mohu soudit, tak se ani jednou při pohledu do určitého místa hřbitova a spojením si tohoto místa s konkrétní osobností, nespletla. Nicméně tak 2/3 návštěvníků, s kterými jsem hovořila o osobnostech zde pohřbených, často nevěděli, jaké osobnosti na hřbitově vlastně jsou pohřbené, natož aby věděli v jaké části hřbitova. Někteří určitou představu o osobnostech zde pohřbených měli, ale z různých důvodů se na Vyšehrad dlouho nedostali a tudíž si nepamatovali, v jaké části tyto osobnosti jsou pohřbené. Často pak byli překvapeni, že tam je pohřbený někdo, koho nečekali nebo naopak, že tam není někdo, kdo by si to dle jejich mínění zasloužil. Jedním z těch, u kterých byli překvapeni, že zde není, je zmiňovaný v počátku třetí kapitoly Václav Havel. Často se pak návštěvníci po skončení rozhovoru ptali, kde jsou pohřbeny osobnosti jako právě Havel, nebo Dvořák, Smetana, Mucha, Mácha nebo Marvan. Pokud přišla řeč na pana Havla, tak jsem se často v případě Čechů setkávala s nedůvěřivou reakcí typu: „*Opravdu? Jste si jistá? A kde je tedy pohřbený, když ne tady?*“ Jedna paní se mne i snažila usilovně přesvědčit, že Havel na vyšehradském hřbitově opravdu někde je. Že musí být někde v severní arkádě, před kterou jsme zrovna stály a že si pamatuje, že se pár týdnů po pohřbu šla na hrob podívat. Když jsem jí podél arkády provedla a stála si za svým, že opravdu není Havel pohřbený ani v jiné části vyšehradského hřbitova, tak znejistěla a připustila, že tehdy opravdu mohla vyrazit na jiný hřbitov.

Často se mne ptali i cizinci na určitou osobnost, ti se pak nejčastěji zajímali o Smetanu, Dvořáka nebo Muchu a občas i o Havla. Takže jsem několikrát i vysvětlovala zahraničním turistům cestu na Vinohradský hřbitov, kde je Havel pohřbený.

Z těchto promluv je znát, že pro návštěvníky Vyšehradu a především tedy tamní hřbitov je důležitý a často zde při mýjení hrobů se známými jmény připomínají i vlastní život. Pan Potoček, jednatel spolku Svatobor shrnul vztah mnoha návštěvníků k hřbitovu

jeho věku slovy: „*No a jinak i já rád ten hřbitov navštěvuju, protože na mě to působí velmi dobrým, uklidňujícím dojmem. To je prostě sad, a když tady čtu ty známá jména, tak si to nespojuju s tím, že tu leží oni, zemřelí mrtví, protože čtu knihy, které oni napsali, poslouchám hudbu, kterou složili, vidím jejich sochy, obrazy a tak mi pořád připadají, že tu jsou vlastně současně se mnou. Nějak sem oddělen od té myšlenky, že to jsou vlastně jejich hroby (s úsměvem). Pro mě jsou to takový opravdu současně žijící lidé, protože jejich práci, co tady zanechali, tak ta je pořád se mnou, k té se mohu kdykoliv vrátit, jak ke knize, k obrazu a tak. To je můj vztah k tomu vyšehradskému hřbitovu.*“

4.1.1 Turisté a poutníci na Vyšehradu

Vyšehrad je místem, které je navštěvováno poměrně velkým množstvím lidí. Jak jsem v počátku práce zmínila, tak můj výzkum ovlivňovalo ve velké míře počasí. Počasí tak mělo vliv samozřejmě i na množství turistů, kteří se v tomto prostoru pohybují. Ve vyšehradském areálu se nachází i řada památek, která lze navštívit v případě špatného počasí, případně se v nich alespoň na nějakou chvíli schovat – například bazilika sv. Petra a Pavla nebo katakomby. Většina návštěvníků Vyšehradu, která je na tomto místě poprvé tak často navštíví kromě hřbitova i tyto památky. V případě špatného počasí tak hřbitov jen „proběhnou“ a jdou se pak schovat do baziliky či do jiné pražské památky. Motivů k pohybu lidí z jednoho místa na druhé je spousta a motivů k návštěvě jakékoliv přírodní či kulturní památky může být také velké množství. V této podkapitole se tak budu zabývat stručně několika názory a definicemi turismu vůbec a uvedu několik příkladů týkajících se konkrétně Vyšehradu.

Proč vlastně lidé chodí po různých místech světa? Jak může znít definice turisty? O různých definicích turisty a o návrzích různých motivů pro pohyb lidí v cizím prostoru mluví například John Urry v práci *The Tourist Gaze* z roku 1990. V této práci mimo jiné Urry turismus charakterizuje jako typickou volnočasovou aktivitu moderního člověka, který se pohybuje po určitém místě po regulovanou dobu a jehož záměrem je vrátit se v relativně krátkém čase na místo pobytu a práce. Tzv. místa turistického zírání (tourist gaze) jsou masová a sociálně organizovaná a turista se na něco u těchto míst těší a něco od celkového turistického zážitku očekává. To vše především díky snění a fantaziím (které jsou utvářeny internetem, různými průvodci, televizními pořady nebo i školou). Když jsem se u návštěvníků Vyšehradu zajímala o to, odkud vědí něco o Vyšehradě, tak nejčastěji zmiňovali hodiny dějepisu ze základní školy, někteří z nich pak dodali, že je historie ale nikdy nezajímala, takže si v současné době prakticky nic nepamatují. Na Vyšehradě pak

tito lidé nejčastěji oceňují výhled na Prahu z hradeb Vyšehradu či architektonickou podobu hřbitova. Díky moderním technologiím není problém tzv. místo zírání reprodukovat (díky fotoaparátu, nebo v dnešní době spíše díky chytrému telefonu) a neustále si ho připomínat (ať samotným turistou vyrobenou fotografií v mobilu či v počítači či nalezením fotografií či jiných materiálů na internetu). Způsoby a místa zírání se mění v čase a také společnost od společnosti. (Urry 1990: 2-3) V současné době hrají velkou roli při návštěvě nějakého místa, v tomto případě konkrétně Vyšehradu i současné moderní technologie. Pokud návštěvníci nebydlí v bezprostřední blízkosti vyšehradského areálu, tak návštěva tohoto místa je pro ně vytržením z normálního prostředí pobytu a práce, jak to popisuje Urry a dle mého názoru především při procházení se po tamním hřbitově, tak sledují unikátní objekt, který si i často fotí (využívají právě moderní technologie jako chytré telefony nebo digitální fotoaparáty), tudíž ho potom mohou snadněji nadále prožívat a sdílet jak samy pro sebe, tak se společností – dnes to jde snadněji než kdy jindy díky sociálním sítím typu Facebook. O různých místech světa se můžete dozvědět díky sdílení informace o jejich návštěvě některého z přátel přes Facebook, ale i tak, že si informace s fotografiemi či videem najdete na oficiálních či neoficiálních stránkách dané památky. V případě mnoha zajímavých míst, především kulturních památek, můžete na internetu nalézt ve formě virtuální prohlídky. To platí nejen o Vyšehradu, ale i mnoha jiných místech turistického zírání. Jedním z příkladů možnosti virtuálně cestovat po světě může být internetová aplikace Google Earth. V rámci této internetové aplikace snadno a během několika vteřin najdete satelitní snímek jakéhokoliv místa na světě. Společnost Google také neustále rozšiřuje projekt Street View v rámci jejich internetových map, kdy si postavíte panáčka na určité místo v požadované lokalitě a můžete si prohlédnout, jak toto místo vypadá. V absolutní většině případů tak naleznete na internetu k takovému zhlédnutí většinu hlavních měst této planety a často i značné

Obrázek 14 Turisté na vyšehradském hřbitově

často i značné

množství jiných známých a velkých měst. Praha je tímto způsobem přístupná také, tudíž i po Vyšehradu se takto můžete projít bez nutnosti opustit prostory domova. A to platí i pro prostor vyšehradského hřbitova. V rámci projektu Virtual Travel lze navštívit mnoho památek na světě a za pomoci virtuální prohlídky si je z pohodlí domova projít. Z Prahy je takto přístupný právě i vyšehradský hřbitov na adrese <http://www.virtualtravel.cz/praha/vysehrad/vysehradsky-hrbitov-se-slavinem.html>. Tudíž po místech, která jsou přístupná za pomoci virtuální prohlídky, můžete prožívat návštěvu neustále dokola (a o tomto faktu neustále dokola informovat „Přátelé“ na Facebooku či jiné sociální síti).

Jedním konceptem turisty, o kterém Urry ve své práci hovoří, je koncept Turnerova poutnictví (1973), kdy součástí teorie je postup poutníka z jedné fáze do druhé. V první řadě jde o sociální a prostorovou separaci od normálního místa bydliště a konvenční sociální pout'. Dále jde o limitování toho, kdy člověk najde sám sebe mimo čas a prostor. V neposlední řadě se snaží poutník reintegrovat s předchozí sociální skupinou. Turisté jako poutníci chodí z místa na místo, aby se pak vrátili domů, cestou něco obdivují a výlet končí povznášející (uplifting) zkušeností. (Urry 1990: 11) Jak jsem zmínila v předchozí podkapitole, tak v případě Vyšehradu jde o místo, které by dle názoru mnoha Čechů měl každý Čech navštívit, jejich motivem pro návštěvu tohoto místa tak často je právě důvod reintegrovat se s předchozí sociální skupinou, která na tomto místě už byla, tudíž splnila svou „povinnost“ Čechů toto místo navštívit.

Mnoho Čechů, především tedy Pražanů, se na Vyšehrad vrací pravidelně, kvůli možnosti se zde projít, kvůli krásnému výhledu na Prahu a Pražský hrad či i z toho důvodu, že pro ně má Vyšehrad národní význam a chtějí ho ukázat nějaké své návštěvě, která jim má přijet – a to ať jde o příbuzné či známé z jiných míst České republiky nebo i když jde o návštěvu ze zahraničí. Na Vyšehradě jsem tak potkala i poměrně velké množství lidí, kteří tam tak někoho podle všeho provázeli, a nebo i několikrát jsem se dala do řeči s návštěvníky, kterým právě nějaká návštěva teprve měla přijet a oni se přišli na Vyšehrad podívat, aby si ujasnili, kde jsou především světově známé osobnosti pohřbené (jako Smetana, Dvořák, Mucha či Čapek) a oni pak mohli návštěvu s větší jistotou k těmto hrobům odvést. Při několika návštěvách Vyšehradu v dopoledních hodinách či brzo odpoledne jsem zde potkala i poměrně velké množství studentů na školním výletě různého věku. V několika případech tyto děti s větším či menším nadšením běhaly jak po hřbitově, tak po zbytku areálu Vyšehradu po skupinkách a měly vyhledávat konkrétní místa či hroby (např. hrob, který má na náhrobku kytaru nebo ruce) a měly nalezené údaje vyplňovat do

připravených papírů, které dostaly při příchodu do areálu. Jednou jsem se právě dala do řeči s dvěma dámami, matkou a dcerou, které právě ten den vyrazily na Vyšehrad, jejich slovy, z didaktického důvodu: „*Já jsem z jiného města a jezdím sem se studentama. Protože jako dcera učím a učím češtinu. A chystám se sem se studentama, takže si chci osvěžit poznatky. A mám pro ně i připravenou hru... To je blbý na tomhle místě říct hru.... Ale jako jo. Dostanou pracovní listy a musejí hledat slavné osoby, nebo čím se připomínají, takže takhle...tak si to musím sama osvěžit, abych věděla... (říká se smíchem) Už to jsou asi tři roky, co jsem tu byla naposled s dětmi, takže z tohohle důvodu. Já právě vždycky když sem jezdím s dětma, nebo se studentama, tak vždycky na Pražskej hrad v jednom ročníku a na Vyšehrad v druhém ročníku. Protože si myslím, že...pak ještě Národní divadlo, že by tam každej Čech měl být. Takže to máme takhle z historickýho hlediska...nebo i literárního.“*

Vyšehrad navštěvují návštěvníci z Čech nebo i z ciziny celoročně, nicméně tím že na je Vyšehradě většina hlavních lákadel pod širým nebem, tak turistů je v tomto areálu pochopitelně o něco více v jarním a letním období než na podzim a v zimě. Samozřejmě i na podzim a v zimě s návštěvností Vyšehradu zahýbe počasí, i v pár slunných a teplejších dnech letošního podzimu a zimy, pokud se tak stalo především o víkendů či v nějaký svátek, bylo na Vyšehradě o něco více turistů, než jindy a to jak českých tak zahraničních. Bohužel podzim a zima sezóny 2012/2013 moc ohledně počasí chození po venkovních památkách nepřála, dnů s krásným počasím bylo poměrně pomálu, navíc zima trvala dlouho. Nicméně to neznamená, že by se v areálu Vyšehradu i v dny s horším počasím nevyskytovali turisté různých typů.

Ve vyšehradském areálu bylo děláno několik různých větších či menších archeologických výzkumů. Výsledky těchto výzkumů jsou určitým způsobem prezentovány turistům přicházejícím do areálu. V areálu se dle slov pana doktora Bořivoje Nechvátala, významného českého archeologa zabývajícího se především Vyšehradem, dělají neustále nějaké další dílčí výzkumy. Před pár lety byly například odhaleny základy kaple sv. Vavřince i se sarkofágem či několika původními a dobře zachovalými dlaždicemi. Tyto základy byly v létě 2012 poprvé zpřístupněny veřejnosti a v rámci akce Má vlast 11. května 2013 pan Nechvátal se svým kolegou poskytoval odborný výklad k této kapli návštěvníkům. Nicméně když jsem se v rámci výzkumu párkrát návštěvníků o této kapli mimoděk zmínila (asi 10), v rámci reakce na jejich otázku ohledně historie hřbitova či Vyšehradu jako takového, tak nikdo z nich nevěděl, že je tato kaple přístupná.

Respektive jen jeden návštěvník věděl, že se tato kaple v areálu má nacházet, ale nevěděl kde, ostatní o její existenci ani nevěděli.

Nicméně prostory Vyšehradu přitahují i určité množství lidí, které na Vyšehrad nepřitahuje ani historie, ani určitý nacionalismus, hřbitov, architektura či výhled na Prahu. Pravděpodobně každý z nás někdy slyšel o tom, že na určitých místech světa se dají nalézt určité energetické body. Asi každý slyšel alespoň nějakou teorii o tom, proč byly vytvářeny menhiry a mnoho lidí si v této souvislosti představí například Stonehenge. Vyšehrad bývá řazen mezi tato místa s určitou energetickou hodnotou, která láká určité množství návštěvníků. V areálu Vyšehradu se dokonce nachází několik menhirů. Jeden je z jižní strany rotundy sv. Martina. Další menhir se nachází u zdi proti vchodu do baziliky sv. Petra a Pavla. U tohoto menhiru byl pokus ho „kristianizovat“ Vyšehradskou kapitulou tím, že byl použit jako podstavec pod kříž, který byl nicméně před lety odstraněn. Jako menhir bývá označován i tzv. Čertův sloup, který se nachází v parku naproti východnímu vchodu na hřbitov. Jde o tři kameny, které se navzájem dotýkají, a dodneška není jasné, jak se sem tyto kameny dostaly. Nicméně teorií vztahujících se k tomuto sloupu je poměrně velké množství, od těch „normálnějších“ (že byl tento kámen vrhnut proti vyšehradským hradbám v době husitských válek a při dopadu do parku se takto rozlomil a velitelem vojenské jednotky, která tento sloup do areálu vrhla měl být důstojník jmenující se Čert) až po ryze legendární příběhy, že tento sloup se rozbil a na toto místo spadl, když ho vzteky mrštil čert, který prohrál sázku s farářem kostela sv. Petra a Pavla.

O Vyšehradě jako místu s určitou energií mluvila asi čtvrtina návštěvníků areálu. Nicméně ani jeden z nich nezdůrazňoval v této souvislosti jeden ze zmíněných menhirů. Když jsem se pak zeptala, jak by specifikovali Vyšehrad jako místo s určitou energií nebo místo, které má určitý duchovní náboj, tak měli pak většinou problém toto prohlášení více specifikovat. Jen jedna dáma se vyloženě zmínila, že se zajímá o místa s určitými druhy energií, které mohou člověka vlastně jakoby nabít a jedním z důvodů jejich návštěv tohoto místa je právě to, že ve vyšehradském areálu se nachází ženská energie (na Pražském hradě je prý energie mužská). Ostatní návštěvníci, kteří zmiňovali energii či určité duchovno, které toto místo dle nich má, pak podle všeho měli na mysli spíše atmosféru tohoto místa, jistý genius loci.

V areálu Vyšehradu se nachází kromě sv. Petra a Pavla také několik dalších malých kaplí. Nicméně pro minimum návštěvníků, kterých jsem se ptala, byla občasným motivem k návštěvě Vyšehradu určitá křesťanská pout'. Zhruba polovina návštěvníků, které když jsem oslovila, byla v areálu poprvé či po mnoha letech. Tito pak zmiňovali, že se chtějí

projít po celém areálu, ne jen po hřbitově (k rozhovoru jsem je všechny zastavila právě na hřbitově) a chtěli se zastavit i v kostele sv. Petra a Pavla. Nicméně tuto návštěvu brali ryze z turistického hlediska, kostel pro ně byl historická a často i architektonicky zajímavá budova, ale nikoliv zajímavá primárně jako svatostánek. Jen dva páry zmínily, že do kostela alespoň občas chodí či chodili (než se z okolí Vyšehradu odstěhovali) na mši. Od jedné paní jsem se zase dozvěděla, že pravidelně chodí na mši do sv. Petra a Pavla v únorovém týdnu, v kterém se v této bazilice vystavuje lopatka sv. Valentýna, na běžné mše se do kostela nedostane.

Při rozhovorech dělaných s návštěvníky Vyšehradu mi přišlo, že málokdo z nich má tendenci se před svou návštěvou o tomto místě sám od sebe zamýšlet. Často sem tak svými otázkami u nich vyvolala smích či chvíli rozpačitého ticha, protože hned nevěděli, jak na úvodní otázky odpovědět. Nicméně i přes jejich prvotní určitou nervozitu a rozpaky mi někteří z nich dokázali sdělit jejich často zajímavý pohled na Vyšehrad, který si nicméně podle všeho začínali uvědomovat či ho formulovat až po položení mých otázek. Většina rozhovorů trvala do tří minut, proto návštěvníci měli opravdu málo času na to se uvolnit a odpovídat s větším klidem, proto jsem si často vyslechla jen odpovědi o pár slovech. Jiní návštěvníci se naopak uvolnili poměrně rychle, většinou když zjistili, že se jich ptám opravdu jen na obecné věci a na nic, co by je mohlo nějakým způsobem poškodit či je v práci identifikovat. S těmi hovornějšími jsem si povídala o Vyšehradě a jeho významu, o jeho historii či vlastenectví i deset minut – od těchto hovornějších a uvolněnějších lidí většinou také pocházejí citace v této práci použité, ty ostatní sem řadila spíše do obecnějších tvrzení o návštěvnosti Vyšehradu.

4.1.2 Vyšehrad a jeho význam pro českou kulturu a historii

Vyšehrad je vnímán různými lidmi z různých hledisek. Jak jsem zmiňovala výše, tak mnoho lidí sem vyráží se projít či si zavzpomínat. Zavzpomínat si na Vyšehrad chodí také z mnoha důvodů, například když vzpomínají, jak si sem chodili hrát jako děti nebo jak toto místo navštívili s rodiči či se zajímavým učitelem. Mnoho návštěvníků při příchodu na hřbitov zase vzpomíná, v jaké hře či na jakém koncertě viděli a slyšeli osobnosti zde pohřbené, nebo kdy od autorů zde pohřbených viděli divadelní hru, slyšeli nějakou skladbu nebo přečetli knížku. Mnoho návštěvníků pak především souvislosti s osobnostmi zde pohřbenými, občas i v souvislosti s historií, která se tu odehrála či měla odehrát, uvádí, že toto místo a především právě hřbitov je místem, které by měl navštívit každý Čech a které pro ně má určitou vlasteneckou hodnotu.

Především mladší návštěvníci zhruba mezi 20-35 lety zmiňovali právě to, že by Vyšehrad s tamním hřbitovem měl navštívit někdy každý Čech a pokud na Vyšehradě byli sami v době rozhovoru se mnou poprvé, tak i dodali, že se stydí, že tam ještě nebyli. V případě starší generace (zhruba od 60 let a výše) zase často zmiňovali právě určité vlastenecké či národní cítění, které v nich Vyšehrad a především hřbitov vyvolává. Většinou také dodali, že si myslí, že mladí lidé zhruba mého věku toto cítění chápat nemůžou. Někteří z nich to zdůvodnili pak tím, že mladá generace už běžně ovládá minimálně jeden, často více, světových jazyků a je pro ni už běžné cestovat po světě, že jde tak o kosmopolitní generaci. Přitom definovat člověka, který je kosmopolitní je téměř nemožné, respektive dle článku *The fragility of cosmopolitanism: a biographical approach* od Pamelý Gay y Blasco se autoři při snaze definovat kosmopolitního člověka nemůžou shodnout. Nicméně sám shrnuje několik definic dohromady, respektive několik bodů, na kterých se více či méně většina vědců shoduje. Kosmopolitní člověk tak je nejčastěji ze Západu; patří k elitě (spíš než pracující třídě); je mobilní cestovatel (než stálý usedlík); je z metropole (spíše než z vesnice) a je spotřebitel. Blasco uvádí názor Hannerze, dle kterého je jednou z charakteristik kosmopolitního člověka schopnost najít si cestu do cizí kultury. Hannrez kosmopolitu popisuje jako intelektuála a estetika otevřeného k různým kulturním zkušenostem, hledajícího kontrast. Kosmopolitní člověk dle něj uvažuje i konzumně – rozhoduje se, zda se zapojí do odlišné kultury. (Gay y Blasco 2010: 403-404)

Jiní návštěvníci z řad starší generace zase zmiňují, že oni sami ve věku zhruba dvaceti let měli na starosti jiné věci jako snahu dostudovat a nalézt si první práci a něco jako národní cítění jim tehdy nic neříkalo. Až když začali stárnout a v Čechách se začala měnit politická situace, tak se nad tímto tématem začali více zamýšlet: „*Mě to vlastenectví připadalo, vždycky když sem byla mladší, jako směšný a takový až nepříjemný. Ale dneska to teprve chápu, na starý kolena, co to vlastenectví vlastně je.*“ Pochopila jsem tak, že jim nevadí, že mladá generace vlastenectví neřeší, protože si uvědomují, že jim vlastenectví ve stejném věku nic moc neříkalo. Například stejná paní, kterou jsem citovala o pár řádků výše a které mohlo být okolo 60 let zdůraznila, že rozdíl je i v době, v které dospívala má generace a v které dospívala ona: „*No protože on se člověk vyvíjí, mění se jeho názor.... Mě by třeba nenapadlo... Protože sem skoro vrstevnice... Teda on byl o něco starší Palach. Protože mě bylo tenkrát 16, tak sem nedovedla pochopit jeho čin, vůbec sem to nedovedla pochopit, jako proč to někdo udělá. Prostě to je věk, kdy se to opravdu nepochopí. A čím sem starší...čím... no ani to není věkem bych řekla, já bych řekla, že je to*

tou dobou. Já když vidím tu dnešní dobu, ten marasmus, kterej je v dnešní politice, tak teprve teď sem pochopila Palacha...“

Pojmy jako vlastenectví nebo národní identita se dají definovat mnoha různými způsoby. Například v knize *Culture and Development* autoři Susanne Schech a Jane Haggis zmiňují, že nacionalismus je struktura, která je pevně zakořeněná v konceptu univerzální racionality. Zmiňují Anthony Smithe, který tvrdí, že národní identita musí být zavedena tak, aby sjednocovala lidi a odlišovala je od lidí z venku. Národní identita je tak často definována jako sdílená historie a zkušenost, sdílení kulturních praktik jako je jazyk nebo náboženství a často i sdílení společného původu. Národní státy mají dle Smithe etnický charakter a legitimizují sílu a koherenci národní identity. Autoři Schech a Haggis také tvrdí, že v případě nějaké sdílené identity jsou důležité kategorie jako třída, gender, pohlaví, „rasa“ a národ. Tyto kategorie jsou aktivně vytvářeny skrze kulturní praktiky a tak individuality přirozeně nepatří ke konkrétní „rase“ či národu, ale lidé jsou vedeni k tomu, aby viděli tuto „rasu“ nebo národ jako místo, kam patří. (Schech, Haggis 2007: 119) Tyto identity nemohou být prosazovány delší dobu a stejně tak nemohou být pořád stejné – mění se v čase. (Schech, Haggis 2007: 120) Dle autorů je také pak rozdíl mezi státem a národem. Stát je dle nich politická entita, která se stává legitimním aktérem na světové scéně. Zároveň státy nejsou přirozené, ale vytvořené entity a tyto mohou obsahovat několik národů a to navzdory často používanému termínu národní stát (nation-state). K pojmu národ pak existuje mnoho definic. Schech a Haggis mezi jinými pracují s definicí Anthonyho Smithe a to, že národ je pojmenovaná lidská populace sdílející historické teritorium, má společné mýty a historické vzpomínky, má společnou masovou a veřejnou kulturu, společnou ekonomii, právo a zároveň povinnosti společné všem členům. (Schech, Haggis 2007: 121-122)

Prostor Vyšehradu je tak místem, které pověstmi, kterými je opředen, evokuje počátky českého státu. Jak jsem zmiňovala v předchozích podkapitolách, tak na Vyšehradě nejsou fyzické doklady působení Libuše a nejsou zde ani vystaveny střevíce Přemysla Oráče, i když podle legendy zde kdysi byly, tudíž nic, co by fyzicky dokazovalo existenci osob, které jsou spojovány s počátky českého státu. Na Vyšehradě se nevyskytuje nic z doby pověstí. Návštěvníci často zmiňovali stejné pověsti či zdůrazňovali často stejné osobnosti, za kterými se přišli podívat (či které je při procházení se hřbitovem zaujali). Což podle mě pak odpovídá zmíněnému názoru, že národní identita je určována teritoriem, mýty či vzpomínkami – na Vyšehradě dle legendy ustanovil nový způsob vlády nad tehdy se rozvíjejícími se českými zeměmi, vzpomínají na stejné osobnosti, které určovali

a rozvíjeli pro ně známou a důležitou českou kulturu. Jak jsem zmínila v průběhu práce, tak důležitost Vyšehradu pro český národ se nejprve pokusil vyzdvihnout Karel IV. tím, že nechal napsat novou kroniku a také tím, že sem vykonal pouť v předvečer korunovace. Stejně tak význam historie Vyšehradu byl vyzdvihnut zmíněnými rukopisy nebo dalšími díly vznikajícími během 19. století. Vyšehrad a vše co se k němu váže (historie, národní hřbitov, literatura atd.) tak představuje sdílenou historii, zkušenost a kulturu, což napomáhá při vytváření české národní identity aktéry (návštěvníci, spolky působící na Vyšehradě, autoři kteří o Vyšehradě psali, organizátory různých akcí pořádaných v areálu Vyšehradu atd.).

Když jsem se pak ptala návštěvníků Vyšehradu, jaký má pro ně toto místo či konkrétně hřbitov význam, tak se ho snažili často definovat právě v tom, že má pro ně určitý národní význam či význam historický. Konkrétně ke hřbitovu často zmiňovali něco v tom duchu, že jde o místo, kde jsou pohřbeny významné osobnosti českého národa. Například jedna paní středního věku mluvila o Vyšehradu takto: *„Je to místo, na který může být člověk pyšnej, protože je spojený s vlastí. A hezky se tu prochází. (úsměv) A když tak člověk zajde na ten hřbitov, tak si vzpomeneme, co jsme měly, za významný...Je tady spousta významných lidí. A je to hezký místo.“* Často pro ně i hřbitov byl důležitější než zbytek vyšehradského areálu a to z toho důvodu, že na hřbitově jasně viděli, že zde jsou pohřbené osobnosti, které znají ať z divadel či filmů, z knih či ze školy, ale i proto, že pro ostatní historické události, především pro pověsti se nenachází fyzický důkaz. Přitom když už si právě vybaví něco z historie Vyšehradu, tak jak jsem zmiňovala výše v této kapitole, tak jde právě o některou z pověstí, kdy nejčastěji vybavovanou byla pověst o Šemíkovi s Horymírem. Tyto pověsti a významné osobnosti zde pohřbené tak korespondují s definicí národa, s kterou pracují Schech a Haggis – pro návštěvníky areálu Vyšehradu jakožto pro Čechy je toto místo důležité z hlediska společné kultury (významné osobnosti) či společných mýtů a historie (pověsti).

4.1.3 Kupčení s hroby na vyšehradském hřbitově

Na podzim roku 2012 proběhla médií zpráva, že na vyšehradském hřbitově proběhlo kupčení s hroby. Celou kauzu jako první odkryl Radiožurnál a alespoň minimální zmínka o této události proběhla větším množstvím médií a to včetně bulvárních, protože jedno z prestižnějších míst si zakoupila například známá česká zpěvačka. Nicméně když jsem se o prodeji hrobů na tomto hřbitově zmínila občas nějakým návštěvníkům, s kterými jsem tam dělala rozhovor, tak je tato informace, až na výjimky minula. Jen jeden z návštěvníků

o tomto tématu začal sám tím, že s partnerkou začali na toto téma vtípkovat. Došli k tomu, že by bylo fajn, kdyby tam mohli být pohřbeni i oni, ale že hold budou muset někoho uplatit. Když jsem se pak k tomuto vrátila, tak pán přišel na to, že o této kauze zaslechl při poslechu rádia, ale další informace si k této kauze nehledal, tudíž že vlastně ani neví, jak celá kauza přesně proběhla.

Kvůli této kauze jsem nehovořila s někým ze Správy pražských hřbitovů či magistrátu, informace jsem čerpala především z médií. Osoby, které jsou za to dle Radiožurnálu zodpovědné, ze svých postů z různých důvodů již odešli či byli odejiti a i tak upřímně řečeno pochybuji, že by se se mnou na toto téma chtěli bavit – už jen proto, že pro média si tuto událost předává Správa pražských hřbitovů s Pražským magistrátem (dva hlavní „aktéři“ ohledně spravování hřbitova) jako horký brambor, na obou místech tvrdí, že oni za nic nemůžou. Na hřbitově bylo dle Radiožurnálu prodáno několik hrobových míst za ceny, o kterých by se dalo v případě tohoto hřbitova mluvit jako o směšných. Nicméně nízká cena těchto hrobů nebyla jediným problémem, který média v souvislosti s hroby na tomto hřbitově řešila.

Problém v prodeji tzv. volných hrobových míst na vyšehradském hřbitově nebyl ani tak v tom, že by šlo o nelegální prodej, ale o to, za jaké ceny a za jakých etických podmínek k prodeji docházelo, právě vzhledem k důležitosti tohoto hřbitova. V případě několika těchto prodaných hrobů šlo totiž o místa, která už byla dle zákona volná – za tyto hroby už i několik desítek let nebyl placen nájem, tudíž na tyto hroby šlo nahlížet jako na volné hroby, s kterými majitel (v tomto případě Správa pražských hřbitovů) tak může zacházet dle svého uvážení. To znamená, že je může pronajmout či prodat novým majitelům. Stejně tak stávající majitelé hrobů se mohou rozhodnout, zda dané hrobové místo už nechtějí vlastnit a prodej tak můžou iniciovat samy, což se i v případě několika hrobů na tomto hřbitově stalo. S vyšehradským hřbitovem se tak v tomto směru dá zacházet jako s každým jiným hřbitovem v České republice. Jak sem již výše zmínila, tak cena nebyla jediným problémem, který se v souvislosti s prodejem hrobů řešil. Jednou z hlavních otázek, kterou tyto prodeje mimo otevřely, bylo, jaké osobnosti by se snad ještě v budoucnu na tomto prestižním českém hřbitově mohly nadále pohřbívat a kdo by o tom mohl či měl rozhodovat – právě v případě tzv. volných hrobů či hrobů, které se rozhodnou majitelé samy nabídnout k prodeji. K této kauze se vyjádřil na webu Radiožurnálu náměstek pražského primátora Ivan Kabický, který zde tvrdí: *„V současné situaci, a na to jsem dal písemný příkaz, se na Vyšehradě nesmí pronajímat žádné hroby do té doby, než se provede digitalizace všech míst na Vyšehradě a naprosto jasným a transparentním*

způsobem se bude s těmito místy nakládat.“ Dle slov současného ředitele SPH Martina Červeného podobné kšeftování s hroby na tomto hřbitově opravdu není možné, nicméně do prodejů, které již proběhly, nelze nijak zasahovat z toho důvodu, že nešlo o nic nelegálního. <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/zprava/na-vysehrade-se-kseftovalo-s-hroby-vyvoleni-je-kupovali-za-zlomek-ceny--1149234>

4.1.4 Adopce hrobů slavných

Jak jsem zmínila v předchozích podkapitolách, tak na vyšehradském hřbitově lze nalézt relativně velké množství hrobů, za něž nemá kdo platit nájem. Hroby pak chátrají, což je rozhodně škoda. Řešení pak může být několik, kdy nejčastějším je hrob prodat novému nájemci, který nicméně nemusí zachovat původní náhrobek. V případě mnoha hrobů na vyšehradském hřbitově by to ovšem často znamenalo zničení unikátního náhrobku nebo zánik informace, že zde ležela nějaká významná osobnost (byť v současné době ne masově známá). Problém hrobů, u kterých neexistuje žijící majitel, který by se o hrob postaral, neřeší jen vyšehradský hřbitov, ale spousta dalších hřbitovů po Praze i České republice. Proto Správa pražských hřbitovů přišla s nápadem tzv. Adopce hrobů. Na toto téma se v průběhu zimy objevilo několik reportáží a článků v novinách i na internetu. Na stránkách České televize lze například nalézt tuto reportáž

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288835-z-metropole/213411058230009/obsah/246860-adopce-hrobu-slavných-osobnosti/>,

kde reportéři informují o tom, že by Adopce hrobů měla být spuštěna během února 2013. Dalo by se říci, že pilotním projektem této Adopce bylo zrekonstruování hrobu Bedřicha Smetany v průběhu podzimu 2012, kdy byl na renovaci tohoto náhrobku sehnán sponzorský dar. Nicméně v průběhu jara 2013 projekt samotný spuštěn nebyl. Na stránkách Správy pražských hřbitovů se objevila kolonka s názvem Adopce hrobů, nicméně po rozkliknutí této kolonky se objevila zpráva, že projekt je stále v přípravě. V průběhu psaní diplomové práce nebyla v rámci tohoto projektu podle všeho žádná výraznější změna. Naposledy jsem kontrolovala tuto informaci 22. 6. 2013 - <http://www.hrbitovy.cz/adopce.html>

5 Závěr

Tato diplomová práce se zabývá popisem Vyšehradu a především vyšehradského hřbitova, jakožto důležitého národního monumentu. Vyšehrad má zajímavou a dlouhou historii. Nicméně nejde o hlavní turistickou atrakci v Praze, a to často nejen pro zahraniční turisty, ale i pro řadu Čechů. V práci jsem se tak zajímala, jak vnímají Češi prostory Vyšehradu a především vyšehradského hřbitova. Také mě zajímalo, jaké události se odehrávají v prostorách tohoto unikátního prostoru, především tedy v prostoru hřbitova.

Pro mnoho Čechů je Vyšehrad prostorem, kam jsou kladeny některé počátky české historie, respektive historie prvního českého státu. Nicméně z toho důvodu, že mnoho z nich bere pověsti týkající se této historie s rezervou a díky tomu, že na Vyšehradě se nenacházejí žádné hmotné památky, které by tuto historii dokazovali, tak pro mnoho Čechů je Vyšehrad do jisté míry z tohoto hlediska až nezajímavý. Mnohem zajímavější je tak pro ně často prostor hřbitova, kde na vlastní oči vidí náhrobky osobností, které znali z divadelních her či filmů, jejichž hudbu si mohou prakticky kdykoliv poslechnout nebo jejichž knihu kdykoliv přečíst. Návštěvníci často neznají doloženou historii Vyšehradu a pověsti si vybavují spíše okrajově. I proto je pro ně hřbitov na tomto místě důležitý jako místo, kde se dá snadno vzpomínat na určitou národní historii především skrze osobnosti zde pohřbené a kde náhrobky jednotlivých osobností slouží vlastně jako nápověda k tomuto vzpomínání. S prostorem hřbitova pak díky těmto hrobům pracují jako s místem paměti, s místem, skrze které národ uctívá sám sebe, jak to popisuje Pierre Nora.

Během výzkumu mě zaujal sociální život tohoto hřbitova, proto jsem se popisu tohoto sociálního života a fungování několika vybraných spolků věnovala ve velké části práce. Na hřbitově se odehrává každý rok několik každoročně pořádaných pietních či jiných vzpomínkových aktů (bratři Čapkovi nebo Bedřich Smetana). Nicméně pravděpodobně větší množství vzpomínkových či pietních aktů se odehrává spíše v době nějakého významnějšího výročí dané osobnosti, zpravidla jde o kulaté výročí úmrtí (např. Božena Němcová nebo Vlasta Burian). Některé a jiné vybrané pietní akty jsou v této práci popsány. Na hřbitově mě také zaujalo to, jak se podoba hrobů v průběhu roku může měnit v období okolí významných svátků, jako jsou Vánoce či Velikonoce, proto jsem se v jedné z podkapitol tomuto jevu věnovala.

Akce, na které jsem se v práci zaměřovala a tím pádem i spolky, které jsem popisovala a které akce často organizovaly, jsem vybírala podle událostí, které se odehrávali v době mého výzkumu, to znamená v období od listopadu 2012 po květen 2013. Šlo například o Vzpomínku na Vlastu Buriana (a Společnost přátel Vlasty Buriana)

konající se v prosinci 2012 nebo již tradiční pietní akty pořádané u hrobů Karla Čapka, Josefa Čapka (Společnost bratří Čapků), Ferdinanda Peroutky a Bedřicha Smetany. Záleželo také na tom, jak se mi dařilo či nedařilo získávat kontakty na členy jednotlivých spolků. Snažila jsem se také získávat informace od návštěvníků vyšehradského prostoru za pomoci semi-strukturovanými interview. Výzkum nicméně vzhledem k roční době hodně určovalo počasí.

Vyšehrad skýtá mnoho možností na další výzkumy. Například jednou z možností by bylo zaměřit se na jiné specifické místo vyšehradského areálu, například na Královskou kolegiální kapitulou sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Tato kapitula byla založena prvním českým králem Vratislavem v roce 1070 a velký vliv na chod Českého království měla do počátku husitských bouří v roce 1419. Vyšehradská kapitula má určité specifické postavení v rámci českých poměrů, například nespadá pod pražského arcibiskupa jako ostatní farnosti v Praze, ale zodpovídá se přímo papeži, a to již od první poloviny 12. století. (24, 6. 2013, <http://www.kkvys.cz/historie-kapituly/>) Na Vyšehradskou kapitulou by se tak dalo zaměřit se z pohledu antropologie náboženství či historické antropologie. Například by šlo zjistit, jak moc se v různých obdobích historie českého státu lišil vliv Vyšehradské kapituly a tamních proboštů na chod Prahy, potažmo na chod celého českého státu. Zajímavé by byl i výzkum na téma jak moc velký vliv měl nebo má v současnosti na chod kapituly její specifické postavení a historie v rámci katolické církve v Čechách.

O historii Vyšehradu nebo konkrétních objektů nebo míst nacházejících se na Vyšehradu (například o tamním hřbitově nebo areálu jako takovém) bylo napsáno poměrně velké množství publikací. Mezi známější autory takovýchto děl patří například Josef Janáček, který v počátku své práce Vyprávění o Vyšehradu shrnuje i vyšehradské pověsti. Několik publikací o Vyšehradu z pohledu archeologa vydal pan Bořivoj Nechvátal, který v nich shrnul archeologické nálezy z oblasti Vyšehradu. Nicméně tyto publikace jsou staršího data a zabývají se starší historií Vyšehradu. O moderní historii Vyšehradu od cca druhé poloviny 20. století do současnosti, což je období, v kterém se podoba vyšehradského parku několikrát razantně změnila (například v 90. letech byla odstraněna fotbalová hřiště, která se nacházela ve vyšehradském parku), zatím žádná obsáhlejší publikace nevyšla. Práce by tak na toto téma byla zajímavá z hlediska orální historie či historické antropologie. Zajímavé by bylo porovnat vzpomínky pravidelných návštěvníků tohoto areálu a lidí, kteří v nejbližším okolí Vyšehradu bydlí již desítky let nebo se relativně nedávno odstěhovali a ve vyšehradském parku strávili dětství. Sama jsem při výzkumu narazila na několik takovýchto návštěvníků, z nichž by určitě alespoň někteří

uvítali možnost na téma vyšehradského areálu a jeho proměn za posledních několik desítek let zavzpomínat. Při mých krátkých rozhovorech například někteří vzpomínali, jak do areálu jako děti chodili sportovat či si prostě hrát s kamarády. Někteří vzpomínali na procházky po areálu se zajímavým učitelem, s rodičem či prarodičem. Jiní zase měli místo spojené s určitou romantikou a to z toho důvodu, že měli v areálu Vyšehradu před několika desítkami let svatbu.

Na Vyšehrad by se dalo také zaměřit v širším záběru antropologie turismu, než v jakém jsem toto téma v práci nastínila. Vyšehrad je poměrně hojně navštěvován nejen Čechy (a to z mnoha důvodů), ale i zahraničními turisty. V případné další práci z této oblasti by se tak dalo zaměřit například právě na zahraniční turisty a výsledky práce pak využít k nalákání většího množství zahraničních turistů. Další možností výzkumu by bylo zaměření se pouze na tamní hřbitov. Na vyšehradském hřbitově lze vysledovat různé styly pohřbívání během doby existence hřbitova. Hřbitov je unikátní také tím, jaké osobnosti jsou zde upřednostňovány k pohřbení, což vede v širší veřejnosti k mnoha diskuzím na téma, kdo má právo být zde pohřbený. Antropolog zabývající se antropologií smrti by zde tak nepochybně našel mnoho dalších témat k výzkumu.

Diplomová práce je shrnutím vybraného sociálního života především vyšehradského hřbitova. Dále práce shrnuje vnímání návštěvníků vyšehradského areálu a jejich motivy k návštěvnosti tohoto národního monumentu. Na důkladnější výklad historie Vyšehradu či popis většího rozsahu událostí týkající se areálu jako celku či hřbitova v práci již nebyl prostor a ani to nebylo mým hlavním cílem. Stejně tak nebyla možnost a ani záměr práce popsat důkladněji jednotlivé náhrobky a osobnosti na hřbitově popsané, i když jen z literatury sehnatelné k tamním pohřbeným osobnostem, k vyšehradskému hřbitovu či z vyprávění pana Potočka, jednatele spolku Svatobor, by se na toto téma dala napsat velice obsáhlá kniha.

Bibliografie

- BLASCO, Gay y. The fragility of cosmopolitanism: a biographical approach. *Social Anthropology*. Paloma, 2010, roč. 18, č. 4, s. 403–409.
- BRUNER, Edward M. Abraham Lincoln as Authentic Reproduction: A Critique of Postmodernism. *American Anthropologist*. 1994, roč. 96, č. 2, s. 397- 415.
- CONNERTON, Paul. How societies remember. Vyd. 1. New York: Cambridge University Press, 1989, 121 s. ISBN 0-521-27903-6.
- ČESKÁ TELEVIZE. Z metropole. Adopce hrobů. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288835-z-metropole/213411058230009/obsah/246860-adopce-hrobu-slavnych-osobnosti/>.
- ČTK. Pietní akt u hrobu Smetany otevřel 68. ročník Pražského jara. *Deník.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.denik.cz/hudba/pietn-akt-u-hrobu-smetany-otevel-68-ronk-praskho-jara-m0ze.html>
- DAVIS, Douglas J. Stručné dějiny smrti. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. 186 s. ISBN 978-80-7207-628-4.
- Historie kapituly. In: *Vyšehradská kapitula* [online]. c2012 [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://www.kkvys.cz/historie-kapituly/>
- JANÁČEK, Josef . Vyprávění o Vyšehradu. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964. 284 s.
- KOVAŘÍK, Petr. Klíč k pražským hřbitovům. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 369 s. ISBN 80-7106-486-6.
- LAYNE, L.L. “He Was A Real Baby With Baby Things”: A material culture analysis of personhood, parenthood, and pregnancy loss. *Journal of Material Culture*, 2000, roč. 5, č. 3. 321-345 s.
- LÍŠKA, Václav. SVATOBOR. Slavín: zpráva o rekonstrukci. 1. vyd. [Praha]: Profesional Publishing, 2006. 92s. ISBN 80-86946-07-x.
- NECHVÁTAL, Bořivoj. Vyšehrad: Stručný průvodce. 1. vyd. Praha: Správa národní kulturní památky Vyšehrad, 1983. 425 s.
- NORA, Pierre. Between memory and History: Les Lieux de Mémoire. In: *Representation* 26, 1989. Translated Marc Roudebush. 24 s.
- PANORAMAS S.R.O. Vyšehradský hřbitov se Slavínem. *Virtualtravel.cz* [online]. c2006-2013 [cit. 2013-06-23]. Dostupné z: <http://www.virtualtravel.cz/praha/vysehrad/vysehradsky-hrbitov-se-slavinem.html>

Pietní akt na Vyšehradském hřbitově: 12/5. In: *Pražské jaro: Novinky a články* [online]. 2012 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z:

http://www.festival.cz/cz/novinka/pietni_akt_na_vysehradskem_hrbitive

POTOČEK, Václav. SVATOBOR. Vyšehradský hřbitov: Slavín. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2005. 353 s. ISBN 80-86419-66-5.

RŮŽIČKA, Daniel. Sametová revoluce 17. listopadu 1989: pátek 17. listopadu 1989 trasa demonstrace - důležitá místa obrazem. In: Totalita.cz [online]. c1999-2013 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_06.php

SEHNOUTKA, Petr. Na Vyšehradě se kšeftovalo s hroby, vyvolení je kupovali za zlomek ceny. In: *Zprávy.rozhlas.cz*[online]. 13. 12. 2012. [cit. 2013-05-06]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/zprava/na-vysehrade-se-kseftovalo-s-hroby-vyvoleni-je-kupovali-za-zlomek-ceny--1149234>

SCHECH, Susanne a Jane HAGGIS. Culture and Development: A Critical Introduction. 8. vyd. Oxford: Blackwell Publishing, 2007. 226 s. ISBN 978-0-631-20951-5.

SPOLEČNOST BRATRŮ ČAPKŮ. *Společnost bratří Čapků* [online]. [cit. 2013-05-06].

Dostupné z: <http://www.bratri-capkove.cz/>

Společnost přátel Vlasty Buriana [online]. 2011 [cit. 2013-05-06]. Dostupné z: <http://www.vlastaburian.info/>

SPRÁVA PRAŽSKÝCH HŘBITOVŮ. Adopce hrobů. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://www.hrbity.cz/adopce.html>.

URRY, John. The Tourist Gaze. London: SAGE Publications, 1990. 171 s. ISBN 0-7619-7347-8

VERDERY, Katherine. The Political Lives Of Dead Bodies: reburial and Postsocialist Change. New York: Columbia University Press, 1999. 185 s. ISBN 978-0231112314.

Seznam obrázků

<u><i>Obrázek 1 Vyšehradský hřbitov a arkády</i></u>	16
<u><i>Obrázek 2 Pan Potoček podává komentář návštěvníkům</i></u>	19
<u><i>Obrázek 3 Slavín na vyšehradském hřbitově</i></u>	20
<u><i>Obrázek 4 Vnitřek krypty Slavín</i></u>	21
<u><i>Obrázek 5 Způsob zápisu jména původního „nájemce“ hrobu</i></u>	22
<u><i>Obrázek 6 Hrob Waldemara Matušky s výzdobou</i></u>	25
<u><i>Obrázek 7 Hroby s velikonoční i vánoční výzdobou</i></u>	26
<u><i>Obrázek 8 Hroby s velikonoční výzdobou</i></u>	26
<u><i>Obrázek 9 Vzpomínka u hrobu Vlasty Buriana</i></u>	39
<u><i>Obrázek 10 Pietní akt u hrobu Karla Čapka</i></u>	41
<u><i>Obrázek 11 Pietní akt u symbolického hrobu Josefa Čapka, úvodní slovo má paní Olga Rohelová</i></u>	45
<u><i>Obrázek 12 Pietní akt u hrobu Ferdinanda Peroutky, text čte Ferdinand Peroutka mladší</i></u>	46
<u><i>Obrázek 13 Pietní akt u hrobu Bedřicha Smetany 2013</i></u>	48
<u><i>Obrázek 14 Turisté na vyšehradském hřbitově</i></u>	60